Національний університет «Чернігівський колегіум»

імені Т.Г. Шевченка

Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін

імені О.М. Лазаревського

Кафедра історії України, археології та краєзнавства

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «магістр»

на тему

«Ліна Костенко – поетеса, дисидентка та представниця течії шістдесятників»

Виконала:
студентка 62 групи
спеціальності
032 Історія та археологія
Яковець Дар'я Павлівна

Науковий керівник:
кандидатка педагогічних наук,
доцентка Юда Лариса Анатоліївна

Чернігів – 2025

Роботу подано до розгляду «_____» _____ 20___ року.

Студент _____ _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Науковий керівник _____ _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Рецензент _____ _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Результат захисту _____ _____

(оцінка) (дата захисту)

Голова АК _____ _____

(підпис) (прізвище та ініціали голови АК)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри історії України, археології та краєзнавства

протокол № _____ від «_____» _____ 20___ року.

Студент (ка) допускається до захисту даної роботи в атестаційній комісії.

Завідувач кафедри _____ _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ…..... **4**

ВСТУП ……..……..**5**

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ……...**9**

РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ПОЕТЕСИ.....……**19**
2.1. Ліна Костенко ≠ тоталітаризм – особистий рахунок ……..……..19
2.2. Поетична стратегія письменниці в боротьбі за збереження української культури…….27

РОЗДІЛ 3. ЛІНА КОСТЕНКО ЯК ОДНА З ЛІДЕРОК ШІСТДЕСЯТНИЦЬКОГО РУХУ.....**32**
3.1. Активна культурницька діяльність письменниці. Зв'язок з Клубом творчої молоді (КТМ) «Сучасник»…….....32
3.2. Ліна Костенко у центрі громадянських протестів та демонстрацій у боротьбі проти посилення репресій…….……42

РОЗДІЛ 4. ШІСТДЕСЯТНИЦЯ В ОСЕРЕДКУ ДИСИДЕНТСЬКОГО РУХУ.....**47**
4.1. Внесок письменниці у підтримку українських дисидентів……..…….47
4.2. 16 років «мовчання», написання «у шухляду»…….....53
4.3. Громадянська позиція Ліни Костенко у незалежній Україні …….....58

ВИСНОВКИ….....66

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ……...70

ДОДАТКИ ….....80

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АН УРСР – (Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки)

ГДА СБУ – (Галузевий державний архів Служби безпеки України).

КДБ – (Комітет Державної Безпеки).

КПУ – (Комуністична партія України).

КПРС – (Комуністична партія Радянського Союзу).

КТМ – (Клуб Творчої Молоді).

НКВС – (Народний комісаріат внутрішніх справ).

УРСР – (Українська Радянська Соціалістична Республіка).

СРСР – (Союз Радянських Соціалістичних Республік).

ЦК КПУ – (Центральний комітет Комуністичної партії України).

ЦК КПРС – (Центральний Комітет Комуністичної партії Радянського Союзу).

ВСТУП

Актуальність теми. Осмислення ходу історії неминуче викликає питання про роль у ній тієї чи іншої особистості. У всі часи саме особистість виявляється суб'єктом суспільного розвитку. Такою непересічною особистістю, яка є ознакою цілої епохи в історії України є Ліна Костенко. Поетеса, письменниця, громадська діячка, політико-культурницька діяльність якої займає важливе місце у житті України протягом останніх шести десятиліть.

Дослідження її життя, творчості, активної громадської діяльності надає можливість зрозуміти її громадянську позицію, а саме її зосередження на формуванні української ідентичності, яка, перш за все, побудована на автентичних національно-культурних цінностях, а найголовніше, знаходить своє відображення в історичній пам'яті українського народу.

Критичне мислення поетеси, активна соціалізація, прагнення змінити сталу систему, глибинний інтерес до літератури та мистецтва заклало велике підґрунтя для зародження явища відомого як «шістдесятництво», витоки якого згодом проявилися в не менш важливому русі як «дисидентство». Ліні Костенко з початку її творчого життя притаманна національна самосвідомість, яка проявлялась через прагнення самовираження, відстоювання прав на свободу творчості, так звану культурну автономію, в умовах радянського режиму.

Поетеса, шістдесятниця, дисидентка намагалась відстояти українську культурну ідентичність, порушивши так звані застарілі обмеження, через розвиток нових ідей в контексті сучасності, що і стало потужним поштовхом для подальших культурних і політичних трансформацій. У період соціальних і політичних змін вона виступала лідеркою нових ідей, а саме тих, що стосувалися насамперед питання національної свідомості, свободи творчості та прав людини, що як на той час, так і в сьогоденні залишається дуже важливим. Саме тому дослідження творчої і громадсько-політичної

діяльності української письменниці в XXI ст. залишається актуальним, так як її здобутки символічно закріпилися в історії української держави та історії української культури загалом.

Мета дослідження полягає у вивченні, виокремленні та систематизації ключових особливостей політико-культурницької діяльності української поетеси, письменниці, шестидесятниці, дисидентки – Ліни Костенко та визначенні її ролі в українському опозиційному русі 60-80-х років XX ст. та збереженні національної культури.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання:**

- схарактеризувати історіографію та джерельну базу дослідження;
- виокремити чинники формування світогляду письменниці і громадської діячки;
- обґрунтувати творчість Ліни Костенко як вияв спротиву радянській системі;
- з'ясувати роль Ліни Костенко у становленні руху шістдесятників;
- окреслити роль шістдесятниці у Київському клубі творчої молоді (КТМ) «Сучасник»;
- розкрити основні аспекти діяльності громадської діячки на підтримку українських дисидентів;
- визначити тематичні напрями творчості Ліни Костенко періоду політичних репресій за доби «застою» та незалежної України.

Об'єкт дослідження: особистість Ліни Костенко – поетеси, письменниці та громадсько-політичної діячки.

Предмет дослідження: поетичний і літературний доробок Ліни Костенко, а також її участь у русі шістдесятників та дисидентів як прояви формування української національної ідентичності у другій половині XX – на початку XXI ст.

Хронологічні межі дослідження: кінець 1950-х років – середина 2020-х років. Визначення хронологічних меж зумовлене тим, що політико-культурницька діяльність української поетеси, шестидесятниці, дисидентки

охоплює період, починаючи з кінця 1950-х років, коли в Україні почалася відлига після сталінських репресій. Даний час характеризується активним культурним відродженням, появою нових літературних, мистецьких і громадських рухів, а також формуванням критичного ставлення до офіційної ідеології. Ліна Костенко, фактично, одна з небагатьох, хто стала свідком і безпосередньою учасницею декількох визначальних етапів розвитку історії України, а її творчість відіграла формотворчу роль у розвитку української культури і опозиційного руху кінця XX – початку XXI ст.

Територіальні межі дослідження окреслені територією Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР) в складі СРСР та незалежної України. Основні регіони, для розгляду: Центральна Україна – насамперед Київ, де проживала відома поетеса Ліна Василівна Костенко і де творились основні політико-культурницькі процеси; Захід України – Львів, Івано-Франківськ, Луцьк, Тернопіль та інші міста, де активно розвивалась українська культура і література; незалежна Україна.

Методологічною основою дослідження є реалізація поставлених завдань з використанням комплексу загальнонаукових і конкретно-історичних методів: біографічний метод – вивчає життєпис Ліни Костенко як представниці шістдесятників, що допомагає зрозуміти її мотиви та вплив на культурний процес; метод історичної реконструкції – дозволяє виокремити події та явища, які мали місце в досліджуваний період, та зрозуміти їх значення; хронологічний метод – аналізує події в хронологічному порядку, що дозволяє виявити динаміку розвитку культурницької діяльності; ретроспективний метод – досліджує минулі події через призму сучасності, що допомагає краще усвідомити їх вплив на сьогоднішні культурні процеси. Використання цих методів сприяло більш глибокому розумінню культурницької діяльності української шестидесятниці і всебічному висвітленню її ролі в історії української культури.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що дане дослідження є однією із перших праць, в якій робиться спроба комплексно розглянути

громадсько-політичну та культурницьку діяльність української шестидесятниці. Робота враховує різні аспекти громадської діяльності письменниці, а саме, її участь у русі шістдесятників та дисидентів, що дозволяє створити цілісну картину впливу поетеси опозиційний рух та українську культуру. Робота заповнює прогалини в дослідженнях про діяльність такої відомої постаті як Ліна Костенко, відкриваючи нові перспективи для розуміння її ролі у формуванні сучасної української ідентичності, та її погляду на окремі сторінки української історії.

Практичне значення роботи полягає в тому, що матеріали, представлені в ній, можуть бути корисними для різних груп користувачів. По-перше, здобувачі освіти історичних та гуманітарно-педагогічних факультетів, інститутів можуть використовувати цю роботу як навчальний ресурс для ознайомлення з культурницькою діяльністю шістдесятників. Цей доробок може стати основою для їх досліджень, курсових робіт чи дипломних проєктів. По-друге, вчителі історії та української літератури зможуть інтегрувати матеріали в свої навчальні програми, що допоможе учням краще зрозуміти контекст і значення культурницької діяльності української письменниці Ліни Костенко в історії України. Використання конкретних прикладів та аналізів сприятиме поглибленому вивченню теми. По-третє, історики можуть звернутися до представленого дослідження як до джерела нових фактів і інтерпретацій, що доповнюють існуючі знання про культурний рух шістдесятників за участі Ліни Костенко. Це може стимулювати подальші дослідження в цій галузі, сприяючи науковій дискусії та розвитку нових концепцій.

Структура роботи: робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури і додатків.

РОЗДІЛ 1.

ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

Період шістдесятництва та дисидентства знаменується потужним культурно-національним рухом молодих українських інтелігентів 1950-1960-х років, який виник в період «хрущовської відлиги», та спрямований на національне відродження, боротьбу за свободу слова, українську мову й культуру.

Основними дослідниками цього суспільно-політичного і культурологічного явища, перш за все, вважають самих учасників, серед яких особливо виділяються такі постаті як: І. Дзюба, Є. Сверстюк – письменники, шістдесятники, дисиденти, критики та публіцисти; А. Горська, В. Зарецький – дисиденти, художники; М. Вінграновський, І. Драч, Л. Костенко, В. Симоненко, В. Стус – шістдесятники, дисиденти та літератори.

Праці публіцистичного характеру та спогади таких митців як І. Дзюба, Л. Костенко, В. Чорновіл прийнято вважати одними з першоджерел у дослідженні шістдесятницького руху. В. Симоненко фіксував перебіг подій в особистий щоденник.

Ведення особистих записів, побудованих на спогадах, написання статей, праць стало ключовим джерелом для дослідження руху, що дало змогу в подальшому аналізувати науковцям дане явище з точки зору літературознавства, культурології, а згодом суспільно-політичної позиції. На основі чого згодом з'явилися перші праці академічного характеру, які базуються на аналізі таких феноменів як шістдесятництво та дисиденство, які стали невід'ємною частиною української історії. Статті про зародження опозиційного руху робили акцент на предтечах процесу, таких як В. Симоненко та Л. Костенко. Учасники у своїх працях розкривали мету, ідею розвиток, основні етапи, політичний вплив та проводили аналіз руху.

За кордоном період шістдесятництва теж викликав неабиякий інтерес з боку таких дослідників як Сімоне Атілліо Беллецца (Simone Attilio Bellezza) – італієць, автор книги «The Shore of Expectations: A Cultural Study of the Shistdesiatnyky» [89]. Ця наукова праця принесла автору міжнародне визнання та нагороди, згодом її видали українською мовою у 2024 році. В даній роботі шістдесятництво аналізується як явище в контексті радянської культури. Для своєї праці Сімоне Атілліо Беллецца брав інтерв'ю у письменниці Ліни Костенко, що має назву «Взяти інтерв'ю у «легенди»: Ліна Костенко – це колективна пам'ять шістдесятництва [88]. Письменниця поділилась особистими думками, описуючи період шістдесятництва та дисидентства.

Дослідження такого характеру зосереджені на політико-культурному внеску шістдесятників, а також на збереженні історичної пам'яті в українській історії задля наступних поколінь.

Дисидентський рух 1960-1980-х років, як самостійне українське явище, вийшов з шістдесятництва 1950-1960-х і почав досліджуватись з появою самих дисидентських рухів. Вживаний термін «дисидент» з латини перекладається як dissidens – незгодний. Його застосовували для опису тих особистостей, які були незгодні з радянським режимом. Наукові дослідження стосовно руху зароджувалися поступово. Це дало змогу надалі вже іноземним аналітикам-літературознавцям аналізувати процеси опозиційних рухів Союзу радянських соціалістичних республік, в складі якого була Україна та задокументувати їх. Боротьба за збереження національно-культурної ідентичності стала головним об'єктом дослідження істориків, а згодом і політологів та соціологів.

Як шістдесятницький рух, так і дисидентство в радянський історіографії або замовчувалась, або розглядалось крізь призму антирадянської діяльності. Тож ключовими фігурами, як зазначалось вище, були учасники руху, які постійно документували, а згодом поширювали інформацію, стосовно своїх ідей та переконань будучи першими свідками та

найголовнішими дослідниками дисидентства. Фіксування власних спогадів в особистих записах стали в подальшому дослідженні матеріалом для багатьох наукових праць та статей.

Однією з таких фігур варто вважати І. Дзюбу. Його памфлет-дослідження «Інтернаціоналізм чи русифікація?» (1965 р.) [35] став критичним аналізом радянської політики. Його називають програмною розвідкою українського дисидентства. Основний акцент автор робить на тому, що політика, яка стосувалась радянських республік, була не інтернаціоналізмом, як це проголошувалось офіційно, а прикритою русифікацією. Радянською владою памфлет був заборонений і був виданий самвидавом, а згодом був опублікований за кордоном англійською, італійською, французькою мовами і став відомий у зарубіжних країнах.

В. Чорновіл – ключова фігура українського дисидентського руху, редактор «Українського вісника». Видавав більшість своїх статей через самвидав. Його праця «Правосуддя чи рецидиви терору?» (1966 р.) набула особливо сильного розголосу. Автор викриває незаконні арешти українських дисидентів 1965 – 1966 років. Наступною стала документальна збірка під назвою «Лихо з розуму» (портрети 12 «злочинців» 1967 р.). В ній набували розголосу відомості про переслідування інтелігенції з боку радянської влади, порушувалось питання щодо визволення дисидентів через обмін на агентів КДБ. Збірка набула правозахисного масштабу.

Низку праць дисидентському рухові присвятив Левко Лук'яненко: «Що далі?» (1989 р.) – брошура, в якій розглядаються перспективи українського визвольного руху для майбутнього; «Сповідь у камері смертників» (1991 р.) стала особистим спогадом Л. Лук’яненка про роки проведені в ув'язненні та активну боротьбу за українську незалежність; «Нюрнберг-2» (2001 р.) – праця, що описує сутність тоталітарного режиму; «З часів неволі» (2005, 2007, 2009 роки) – це спогади про ув’язнення та репресії в таборах та основні етапи дисидентського руху; «Національна ідея і національна воля» (2006 р.) розкриває ідеологічні аспекти боротьби за українську державність.

Вагомий внесок у дослідження щістдесятництва і дисиденства зробив Є. Сверстюк. Сам був дисидентом і написав збірку есе «Блудні сини України» (1993 р.) [72], за яку отримав Шевченківську премію. Це зібрання його публічних виступів, листів, в яких він аналізує рух опору з позиції особистого досвіду політв'язня. Ключове місце в його думках посідає філософія людської гідності в опорі тоталітаризму, що базується не лише на політичному рівні, а й на моральному.

Ключову роль у дослідженні дисиденства та перевиданні опозиційних творів відіграв історик Р. Мокрик. Одним із перших авторів наукових праць про український дисидентський рух став В. Мороз.

У пострадянський період було відкрито багато можливостей, закритих архівів, заборонених документів і стало набагато легше досліджувати український опозиційний рух. Історіографія дисидентства розвивається й досі, історики розкривають ідеї та наслідки рухів, що заклали основи сучасної української державності. «Україна Модерна» (UA Moderna) замається публікацією матеріалів, які дозволяють розглянути шістдесятництво з нового ракурсу. Розвиток мультимедійного простору створив умови для публікації інтерв'ю, статей та аналітики, присвячених шістдесятникам в українських ЗМІ «Локальна історія» та «Радіо Свобода».

Всі згадані праці стали важливими для збереження історичної пам’яті періоду шістдесятництва та дисидентського руху. Основні дослідження проводяться на основі спогадів, архівних документів КДБ, самвидавних текстів, матеріалів судових процесів, публікацій у ЗМІ. Це висвітлює як офіційну радянську точку зору, так і ідейні основи (від правозахисту до національно-визвольних прагнень) та масштаби руху, зафіксовані у мемуарах, наукових працях українських емігрантів та вітчизняних істориків.

Дослідження безпосередньо суспільно-політичної та творчої діяльності Ліни Костенко, яка започаткувала шістдесятницький рух ставши його лідером, охоплюють широке коло праць багатьох критиків та літературознавців. Особливістю цих праць є те, що вони, перш за все,

аналізують її поезію та літературну творчість крізь призму суспільно-історичних процесів. Творчість Ліни Костенко розглядається не лише як мистецтво, а й як вагома частина історії української державності, де чітко відображена боротьба за національну ідентичність, що підкріплюється моральним та духовним піднесенням, яке простежується з кінця XX – до початку XXI століття.

Монографія В. Брюховецького «Ліна Костенко» [29] стала першим ґрунтовним дослідженням філософії творчості поетеси і задала тон подальшим науковим розвідкам.

Л. Бублейник приділила увагу вивченню слова у контексті творчості Ліни Костенко, як самостійного об'єкта в українській поезії письменниці.

Проблему поета і поезії в творчості Ліни Костенко досліджує С. Антонишин. Науковець відзначає глибину філософських роздумів, якою наповнена мова творів письменниці. Вона вважала мову основою національної ідентичності, що знайшло своє підтвердження у вислові поетеси: «Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову» [61].

В. Базилевський розглядає творчість Ліни Костенко як шляхетне служіння поезії, в поєднанні з історією, духовністю та сучасністю, неодноразово підкреслює майстерність слова письменниці, яке відіграє важливу роль у співпраці з читачем.

Літературознавчі розвідки С. Барабаш зосереджені на глибині пейзажу в поезії Ліни Костенко через яку у поєднані з духовністю йде відображення глибинних людських переживань. Пейзаж як ключовий елемент є невід’ємною частиною українського народу і підкреслює його ідентичність.

Г. Гордасевич, аналізуючи творчість Ліни Костенко, акцентує увагу на безкомпромісності поезії поетеси та глибині філософських роздумів. Дослідник виокремлює риси головної героїні історичного роману «Маруся Чурай», і зазначає, що саме цей жіночий образ став величчю духу української жінки. Протиставлення головних героїв неземна Маруся (Ліна Костенко) та

приземлений Гриць. Тобто контраст духовного і матеріального як ключовий аспект для більшого розуміння поетичного світу письменниці.

Г. Клочек як літературознавець, який займається аналізом творчої діяльності письменниці Ліни Костенко, є автором праці «Ліна Костенко: тексти та їх інтерпретація» (2019 р.) [48]. Він проводить дослідження поетичних збірок та історичних романів «Маруся Чурай» та «Берестечко», підкреслює унікальний стиль, глибинну філософію, традиції та незламність українського духу. Вчений намагається зрозуміти причини репресій стосовно письменниці з боку радянської влади і називає її «совістю нації».

В той же час, М. Слабошпицький пропонує нам зовсім інший ракурс досліджень творчості письменниці. Розглянувши та проаналізувавши історичний роман «Маруся Чурай», він проголошує його «вершиною української літератури ХХ ст.» і підводить нас до думки, що Ліна Костенко не тільки поетеса і письменниця, а історик і етнограф одночасно. Вона в своєму романі фактично проводить нам історичні паралелі, показує першопричини подій, які мали місце в історії України, підводить нас до думки, що історія має особливість повторюватись. Авторка намагається показати нам риси ментальності, притаманні українцям.

Г. Кошарська у монографії «Творчість Ліни Костенко з погляду поетики експресивності» [51] 1994 р. підкреслює вираження, думок, ідей письменниці з використанням таких художніх переживань як: туга за гармонією в суспільному житті, взаємодія людини з природою, безвихідь людини в колоніальній державі та особиста драма.

Л. Тарнашинська, розглядаючи творчість Ліни Костенко, підкреслює її поетичну безперервність, так як в її творчості постійно порушуються такі загальнолюдські проблеми як історія, вічність, любов. Ключовим елементом поезії є природа, наприклад, річка Дніпро, яка символізує вічність. Тобто йде аналіз багатогранності поетики Ліни Костенко починаючи від інтимної лірики аж до філософії буття.

С. Єрмоленко у своїй статті «Ліна Костенко: поетична мова і міфопоетика» акцентує увагу на тому, що творчість Ліни Костенко загалом вражає глибокою емоційністю та інтелектуалізмом. Праця відображає філософію поета та долю народу.

Висвітлюючи громадянську позицію Ліни Костенко, Віталій Дончик називає її гордою жінкою, совістю нації. Він акцентує увагу на її непримиренності до неправди та цинізму з боку влади, чим і пояснює її відмову від ордена Ярослава Мудрого.

Викладачі української літератури та історії України використовують твори Ліни Костенко для переосмислення політичних подій таких як, наприклад, Помаранчева революція за твором «Записки українського самашедшого», що сприяє формуванню громадянської позиції.

Науковці, літературознавці та критики своїми дослідженнями спадку поетеси зробили неабиякий внесок у розуміння глибинної творчої діяльності Ліни Костенко, поступово розкривши її філософію та майстерність українського слова.

У спогадах однодумців шістдесятників таких як І. Драч, В. Симоненко, Є. Сверстюк, І. Світличний образ Ліни Костенко постає у вигляді гордої, незламної, чесної, безкомпромісної, принципової та геніальної української жінки. Це людина, яка навіть під тиском репресій, не зрадила своїм принципам, тримаючи чітку позицію, захищаючи колег дисидентів, які пам'ятають її відкриту сміливість.

Донька поетеси, Оксана Пахльовська, називає Ліну Костенко «великою людиною» [45], яка довела особистим досвідом те, що мистецтво не може існувати без глибинного зв'язку з долею народу. Вона також підкреслює незламний дух матері та відданість українській державі. Ліна Костенко завжди була осторонь нав’язаної системи, що ставало для неї постійним викликом. Донька зауважила, що Ліна Костенко єдина з поетів, хто після катастрофи на Чорнобильській АЕС регулярно, понад 20 років, відвідувала територію відчуження та висвітлювала цю проблему у своїх поезіях. Це стало

їх спільним проєктом. Також Оксана Пахльовська згадує побутове життя поетеси – життя за копійки, підтримка дисидентського руху, заборона на друк. Донька згадує, як мати відправила її за кефіром, який вона по дорозі розбила, а виявилось, що він був куплений за останні гроші. Це не можна вважати прямим проявом бідності, тут тверда позиція та гідність.

Ярослава Франческа Барб'єрі, онука Ліни Костенко, наголошує на відданості письменниці своїй справі. Описуючи її як людину, яка й надалі працює задля української культури, незважаючи на її поважний вік. Називає Ліну Костенко «старшою мамою», часто навідує, «місяць на Новий рік і Різдво та місяць у березні-квітні – на свято дня народження. Так що, вважайте, третину року проводжу в Україні» [45]. Одним зі спільних моментів з бабусею, коли Ярослава допомагала Ліні Костенко на кухні випікати, розсипаючи борошно, а письменниця дозволяла їй це робити, так як для неї це було як «священнодійство». Також згадує як письменниця в юному віці захоплювалася філософією читаючи праці таких видатних людей як Платон, Аристотель та Дідро, але захоплення філософією згодом було придушене з боку радянської системи, через тавро «доньки ворога народу». Ярослава-Франческа Барб'єрі звертає увагу на відсутність міжнародного відзначення письменниці – «Премії – часто результат «тусовок», домовленостей, випадковостей. От ніколи Ліна Костенко не опинилася б у ситуації «прохача» або промоутера себе самої. Часом вона жартує, що не має часу їсти, бо «робота кличе». Отож, робота кличе, а не тусовки» [45].

Джерела даного дослідження можна умовно поділити на наступні групи:

– *першу групу* джерел складають вірші Ліни Костенко, опубліковані у поетичних збірках «Вітрила», «Мандрівки серця», «Неповторність», «Проміння землі», «Триста поезій»;

– *другу групу* джерел представляють романи Ліни Костенко. Історичний роман у віршах «Маруся Чурай», сюжет якого розвивається навколо легенди про відому українську піснярку, має глибоку історичну

основу. Письменниця змальовує нам трагедію спалення Полтави влітку 1658 року. На тлі цих подій авторка відтворює образи Богдана Хмельницького, Якова Остряниці, Северина Наливайка, Павла Павлюка, Яреми Вишневецького, полковників Мартина Пушкаря та Івана Іскри. Демонструє доволі нестандартний погляд на українську історію, проблеми національно-визвольної боротьби. Долю Марусі Чурай дослідники порівнюють із долею самої Ліни Костенко у частині її взаємовідносин із радянською владою. Історичний роман «Берестечко» – книга про одну з найбільших трагедій української історії – битву під Берестечком. Авторка проводить паралелі із сучасністю і актуалізує проблему внутрішнього ворога країни;

– до *третьої групи* джерел відносяться прозові твори, а саме роман «Записки українського самашедшего». Ліна Костенко передає події через записи щоденника. Це перший художній твір про наш час та Україну;

– *четверту групу* джерел складають твори Ліни Костенко, які друкувались за кордоном (у Польщі), у той час коли вона писала у «шухляду», і її не друкували на батьківщині;

– *п'яту групу джерел* складають особисті спогади, щоденникові записи, матеріали інтерв'ю опозиційним каналам учасників шістдесятницького руху та дисидентів;

– до *шостої групи* джерел слід віднести відео та аудіо записи інтерв'ю з Ліною Костенко та учасниками опозиційних рухів, записані на теренах України та за кордоном.

– *сьому групу* джерел складають фотоматеріали, які розкривають основні сторінки біографії письменниці, та демонструють громадянську і політичну позицію Ліни Костенко.

Таким чином, аналіз джерельної бази доводить, що вона репрезантивна і дозволяє розкрити заявлену тему.

Ліна Костенко – багатогранна особистість, яка розкривається з різних сторін, для мовознавців та літературознавців вона постає як «королева української поезії»; для журналістів і соратників по опозиційному руху –

вона безкомпромісна лідерка, борець, захисниця, адвокатеса, для рідних та друзів – високоморальна особистість, здатна на жертовність заради свободи і справедливості українського народу. Це не може не надихати наступні покоління.

РОЗДІЛ 2.

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ

НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ПОЕТЕСИ

2.1 Ліна Костенко ≠ тоталітаризм – особистий рахунок

Відома культурно-історична постать – Ліна Костенко постає перед нами не лише як творець нових сторінок української культури, а і особистість, діяльність якої дозволяє ширше зрозуміти складний процес формування національної свідомості в умовах радянського режиму. Стійка політико-культурницька позиція письменниці зародилася саме через сформоване світосприйняття закладене у дитинстві. Народилася українська письменниця та громадська діячка 19 березня 1930 року у місті Ржищів, що на Київщині, в родині вчителів Василя та Зінаїди Костенків.

Наприкінці 1930-го року, до батька Ліни Костенко прийшли з обшуком співробітники НКВС: «Показуй, де ти ховаєш зброю?» – грізно спитав один з них. В. Костенко усміхнувся і, як виявилось, пророчо кивнув на колиску, де спала маленька Ліна вимовивши: «Отам»...(Зі спогадів Ліни Костенко) [45].

Через два роки українські землі спіткав штучний Голодомор 1932 – 1933 років, під час якого родина Ліни Костенко все ще проживала в місті Ржищів, так як батько письменниці, В. Костенко, був педагогом, поліглотом, працював вчителем у місцевій школі. Багато хто тоді зазнав тяжкого голоду у селах, але їх сім’я, хоч і жила бідно, але не мала великих проблем з продуктами, можливо через вчительську посаду батька, який мав трохи соціальних гарантій і був захищений. Містечко постраждало від репресій (хлібозаготівля, конфіскація, депортація). Щодо загальної кількості втрат невідомо, але сама Київщина була однією з головних областей – сільськогосподарським центром, яка зазнала тоді найбільших втрат.

Переживши Голодомор, сім’ю Костенків спіткала вже інша трагедія – жорстокий тоталітаризм постукав в двері до їхньої родини. Батька-педагога, який знав понад 12 мов, у 1936 році було ув'язнено та засуджено до десяти

років таборів як «ворога народу», через критику радянської політики. Після винесеного йому вироку педагог відповів суддям: «Вашим червоним прапором тільки биків лякати» [45], що продемонструвало його сміливість безстрашність і гідність. Саме такі риси, характерні батьку, успадкувала майбутня письменниця Ліна Костенко.

Маленька Ліна Костенко з дитинства мріяла стати льотчицею. Одного разу вона здійснила спробу стрибнути з саморобного парашуту, використавши чорну парасольку матері, на яку, обідравши тканину, натягнула на каркас біле простирадло, так як парашут мав бути саме білого кольору, який неодноразово вона бачила в небі. Залізши на саме горище та відхиливши драбину вона стрибнула вниз. Сильно забилася тоді, але не плакала. Даний випадок підкреслює кмітливість та гострий розум, який був підкріплений творчою натурою дівчинки.

В 1936 році Ліна Костенко з матір'ю переїхала до бабусі О. Костенко в Київ. Саме вона стала однією з тих, хто згодом відіграє одну з важливих ролей у формуванні світогляду майбутньої письменниці. Бабуся буде прививати майбутній поетесі любов до української мови, культури та традицій, надихати створювати поетичні твори, базуючись на життєвих реаліях та власному досвіді. У Києві Ліна Костенко пішла до школи №100, що на Трухановому острові, який часто затоплювало навесні через розлив Дніпра, що згодом письменниця опише в одному зі своїх віршів: «Я виросла у Київській Венеції»:

Я виросла у Київській Венеції.

Цвіли у нас під вікнами акації.

А повінь прибувала по інерції

і заливала всі комунікації [17,с.83].

Це явище стало своєрідною особливою атмосферою життя поетеси, допоки вона не стала свідком Другої світової війни, яка зруйнувала все бомбардуваннями. На початку війни Ліні Костенко було всього 11 років. Школу, де вона навчалася спалили разом із робітничим селищем у 1943 році

там, де проживала їхня сім'я. У дитячих спогадах закарбувались пережиті події того періоду:

А потім бомби влучили у спокій.
Чорніли крокв обвуглені трапеції.
А потім повінь позмивала попіл
моєї дерев'яної Венеції [17, с.83].

Перший свій вірш Ліна Костенко написала на стіні окопу, в якому ховалась під час активних бойових дій. Нажаль він не зберігся, через руйнування, від вибуху, після якого осипалася стіна. Згодом письменниця цей момент пригадає у поезії «Мій перший вірш написаний в окопі»:

Мій перший вірш написаний в окопі,
на тій сипкій од вибухів стіні,
коли згубило зорі в гороскопі
моє дитинство, вбите на війні [3, с.31].

Всі ці пережиті події дитинства – репресії щодо батька, війна, тавро доньки «ворога народу», вплинули на формування письменниці як особистості, що згодом знайде своє відлуння у творчості. В поезіях Ліни Костенко завжди порушувалися такі теми як: голод, репресії, війна та мир.

Ліна Костенко продовжувала навчання у школі №123 на Куренівці, яку закінчила з медаллю. У шкільні часи відвідувала літературну студію, що діяла при журналі «Дніпро», на той час редактором був А. Малишко. У 1946 році юна письменниця опублікувала свої вірші. Обдарованість і глибину натури Ліни Костенко було важко не помітити, адже з 15 років вона із захопленням перечитала праці таких авторів як Аристотель, Дідро, Руссо, Гельвецій, Вольтер, Платон. Це захоплення у подальшому вплинуло на вибір освітнього напряму. Вона мріяла про вступ на філософський факультет університету ім. Т.Г. Шевченка, але тавро доньки «ворога народу», позбавило її цієї можливості. Вісімнадцятирічній дівчині, яка прийшла на факультет філософії військовий із маузером сказав: *«Такие, как вы, учиться здесь не будут»* (Зі спогадів Ліни Костенко) [30]. В той час такий випадок

не був поодиноким, адже багато талановитої молоді не мала можливостей для вступу, через політичні переслідування та репресії близьких.

Вже закладене у дитинстві ставлення української поетеси до державного режиму згодом знайде своє відображення у її політико-культурницькій діяльності. У зв'язку з цим і зародиться так званий «людиноцентризм» – поняття, з яким тісно пов'язана Ліна Костенко [78 с. 334]. Це стане свого роду надією Ліни Костенко на розквіт епохи гуманізму, так як тоталітарна система намагалася всіляко «придушити» значимість людини, нехтуючи поняттям особистості.

Згодом Ліна Костенко все ж таки вступила до вищого навчального закладу, але до Київського педагогічного інституту імені М. Горького, у якому навчалась з 1951 року. У літературній студії знайомиться з М. Руденко, у майбутньому письменником, засновником Української Гельсінської спілки, який надихав її писати українською мовою. Стосунків у них не склалося так як той був одружений і мав дітей. Ліна Костенко прийняла рішення утекти від першого кохання, перейшовши навчатись до Московського літературного інституту імені М. Горького, навчання в якому закінчила з відзнакою у 1956 році. Вже наступного року поетеса випустила першу збірку своїх поезій під назвою «Проміння землі», яку «благословив» саме М. Руденко, з яким вона зустрілася у Москві на одній вечірці. У своїй книзі «Найбільше диво – життя» він згадує випадок, коли Ліна Костенко читала свої російськомовні вірші, а М. Руденкові вони не дуже сподобалися і він запитав, чи немає у неї віршів українською. За кілька днів він отримав рукопис і одразу ж загорівся видати збірку. Так побачило світ «Проміння землі».

У перший день поселення у гуртожиток Ліна Костенко побачила Є. Я. Пахльовського – польського письменника, прозаїка та редактора, який згодом стане її чоловіком. «Згори по сходах – очевидно, з бібліотеки – спускався хлопець скандинавського типу зі стосом книжок під пахвою – це

був твій майбутній батько Єжи-Ян-Станіслав Пуща-Пахльовський» (з книги І. Дзюби «Є поети для епох»). Їхнім почуттям Костенко присвятила ці рядки:

Ця любов була схожа
на таїнство перших причасть.
Кожен ранок був ніччю.
Кожна ніч була передоднем.
Кожен день був жагучим чуттям передщасть.
... Якби ти знав, як солодко, нестерпно,
і як спочатку я тебе люблю…[7,с.62].

Після знайомства у них зав'язалися міцні стосунки, молоді люди почали жити громадянським шлюбом. Їхнє сімейне життя було ускладнене радянським указом, що забороняв шлюб між радянськими громадянами та іноземцями. Заборону було скасовано лише у 1954 році. Після закінчення навчання у 1956 р. молоді одружилися. Є.Я. Пахльовський став першим чоловіком Ліни Костенко та батьком їхньої доньки – О. Пахльовської, яка наразі є українською письменницею, культурологинею, професоркою та викладачем в Римському університеті.

Територіальна відстань, патріотична і громадянська позиція письменників по відношенню до своїх країн та відсутність інтересу у спільному майбутньому – згубили шлюб. Вони стали жити окремо. Ліна Костенко залишилась в Україні, самостійно виховуючи доньку. В радянські часи така ситуація була неприйнятна. Супротив радянській системі торкнувся сімейних стосунків письменниці, який проявився, через жертовність особистим життям, саме з боку не просто поетеси, а простої української жінки-матері. Натомість Є.Я. Пахльовський поїхав до Польщі, де займався редакторською діяльністю. Письменники й надалі продовжували підтримувати зв'язок, співпрацюючи згодом у спільних поетичних проєктах літературного життя 60-х років. Але згодом Є.Я. Пахльовський змінив докорінно своє життя, став працювати рибалкою на суднах далекого плавання. У 2012 році його не стало – він загинув.

Згадані події та певний досвід неабияк вплинули на формування світогляду письменниці, творчість якої почала розвиватися в умовах радянського режиму. Поетеса активно ввійшла в літературний світ, ставши однією з тих митців, що зберігали високий рівень громадянської позиції. Вона не належала до тих мас людей, які прославляли тоталітаризм, та, натомість, намагалася повернути значущість людського «Я» та право на самоідентифікацію, бо вважала, що саме людина є центром творіння культури.

Комунікативний аспект людиноцентричної поезії Ліни Костенко полягав у прагненні вільного висловлювання своєї думки, спілкування та вираження громадянської позиції – це стало початком цензурного спротиву поетеси. Письменниця стала активним борцем за вираження української національної ідентичності. Творча діяльність почала наповнюватись ідеями та мотивами щодо піднесення національного духу та самовираження.

Ліна Костенко у своїх поетичних текстах завжди розглядала людину не як «гвинтик» тогочасної тоталітарної системи, а як повноцінну особистість, яка має право на свободу вибору, діяльності та спілкування.

Акцент письменниці саме на духовному багатстві людини, яка здатна всього досягнути простежується у поезії «Крила»:

А й правда, крилатим ґрунту не треба.

Землі немає, то буде небо.

Немає поля, то буде воля.

Немає пари, то будуть хмари.

В цьому, напевно, правда пташина…

А як же людина? А що ж людина?

Живе на землі. Сама не літає.

А крила має. А крила має! [9, с. 320].

У своїй літературній діяльності Ліна Костенко ніколи не переставала віддавати перевагу саме людиноцентризму, тобто актуалізації людського

«Я», яке вважалось найвищою мірою розвитку нової культури, в якому завжди важливе місце посідатиме людське значення.

Розглядаючи умови самореалізації генія бездержавної нації, Ліна Костенко, зокрема, вказує на те, що він «заблокований звідусіль – державою, трагізмом сфальсифікованої історії, консерватизмом смаків, кон'юнктурою сучасного моменту», і хоч має більшу опірність, усе ж «відкоригований епохою, обставинами, причетний до нації та її тяжких, вже генетично запрограмованих проблем»: йдеться передусім про письменника та його місце в українській літературі тоталітарного періоду.

У режимі тоталітаризму вибір на користь особистої свободи завжди передбачав дилему: або ти зраджуєш себе й працюєш «на систему» можливі хіба що варіанти: робиш це, сліпо вірячи в її ідеологію чи, відчуваючи або й будучи переконаним в облудності цієї ідеології. Працюєш на неї заради якоїсь власної вигоди або, відкинувши конформізм, зберігаєш себе, свою індивідуальність, але ціною відчуження од суспільства, ціною внутрішньої еміграції, а то й загрозою репресивних методів, які система застосовувала до інакодумних [82, с.114].

Руйнування зв'язків людини зі світом, іншими людьми, її замкнутість на власному «я», самоусвідомлену самотність треба розглядати як захисну реакцію індивідуума на тотальне поневолення його свідомості, тотальне контролювання системою вчинків людини, її переконань, світоглядних і моральних засад та нав'язування тією ж системою «єдино правильної» ідеології, моралі, оптимального, з її погляду, способу життя [82, с.114-115].

Основні зусилля тоталітаризму були спрямовані саме на придушення всього того, що б могло підтримувати ідею української державності, тобто стимулювати вивчення історії України, виховувати почуття гордості, любові, традицій, культури, а найголовніше право українського народу на самовизначення національної гідності та української мови. Пропаганда з боку КПРС та КПУ нав'язувала суспільству саме негативний образ «українського буржуазного націоналіста», а будь-які прояви українського

націоналізму зазнавали критики та пригноблення. Все це поступово призводило до уповільнення розвитку історичної пам'яті української нації та обмежувало формування національної самосвідомості.

На противагу цьому, Ліна Костенко починала відкрито критикувати державну владу, що на відміну від багатьох колег вирізняло її з так званої сірої маси людей, які боялися репресій і мовчали. Згодом це принесе письменниці так зване прізвисько «залізна леді» української поезії. Головним аспектом протистояння варто вважати публікацію творів більш широкого проблемно-тематичного масштабу, а саме зразки лірики філософської, пейзажної, інтимної та осягнення трагічної долі народу. Не менш важливим стало підняття тяжких філософських проблем наприклад, аналіз непростих взаємин митця з суспільством. Невід'ємною частиною творчості поетеси стали закладені риси психологізму, а саме бажання протистояти тиску тоталітарного режиму. Поезії Ліни Костенко наповнювалися так званим «життєбуттям», тобто її екзистенційною всеохопністю. Увесь спектр світовідчуття та світорозуміння, яке було віддзеркалено в поетичному слові письменниці, можна розглядати як певну трагедійність самої письменниці.

Свідома громадянська позиція творчості письменниці стала поступово набирати обертів, що згодом зробило її частиною вже більш широкого руху за відродження особистості, яке супроводжувалось протиставленням культурі страху, а саме ідеології тоталітарної держави. Ліна Костенко стала справжньою «цитаделлю духу» в українській поезії, яка відзначалась безкомпромісністю та принциповістю, так як з початкових кроків своєї творчої діяльності вона обрала нелегкий поетичний шлях, в якому чесне та відкрите висловлювання своєї думки стало основним призначенням письменниці. Тож її діяльність складалась з боротьби проти буденності та поверховості життя.

2.2 Поетична стратегія письменниці в боротьбі за збереження української культури

Дослідники української літератури вважають, що творчість Ліни Костенко *«врятувала честь української літератури»* в період так званої уніфікації та одностайності, яка панувала в соціалістичному суспільстві.

Любовна лірика письменниці була наділена чистотою і ніжністю, що вже для того часу засвідчило великий талант письменниці її здатність до глибоких філософських переосмислень стосовно дійсності, певна оригінальність, а найголовніше вміння красиво подати написаний матеріал.

Перший інтерес читачів до творчості Ліни Костенко викликали збірки поезій «Проміння землі» (1957 р.), «Вітрила» (1958 р.), а згодом і «Мандрівки серця» (1961 р.), де авторка вражає своєю задушевністю, теплотою, дивовижною щирістю.

Ліна Костенко завжди прагнула розширити тематику своїх творів звертаючись до тем дитинства, космосу, образу України та простої людини (трудівника, інтелектуала). Основу творчості української поетеси складала укоріненість в історичні епохи. Письменниця також утверджувала гуманізм, естетизм, інтелектуалізм. Часто зверталась до національних традицій та звичаїв та порушувала проблему внутрішньої свободи особистості.

Поезії Ліни Василівни почали ставати сміливим протестом проти покори та стандартів представлених радянською владою. Життя в умовах переслідування з боку держави стосовно свободи слова та ідеологічного тиску на всіх митців дозволило її творчості вийти за межі суто літературних рамок і перетворитися на важливий духовно-суспільний чинник, що залишається актуальним і донині.

Письменниця стає національним духом, який прокладає шлях до формування незалежної, самобутньої, вільної, сучасної української держави. Ліна Костенко прийшла до літератури, з чітко сформованою позицією щодо своєї суспільно-культурної діяльності. Поетеса виступала проти суспільно-

політичної несправедливості, стагнації та абсурдності буття, що суголосно поглядам А. Камю про бунтівну людину.

Письменниця намагалась вийти за межі окреслених рамок, які були встановлені радянським суспільством, тим самим утвердити національні цінності: гуманізм, антропоцентризм, естетизм, інтелектуалізм. Адже Ліна Костенко ставила просту людину на перше місце, а саме в центр Всесвіту – це розширювало жанровий діапазон творів поетеси.

Цікавим фактом є те, що в поезії Ліни Костенко зрідка, але безпосередньо, проявлялась письменниця Леся Українка, хоча паралелі у стриманій гідності й наповненості їхніх поетичних світів, здається, самоочевидні. Критика це неодноразово відзначала. Саме вірш Лесі Українки «Contraspemcpero» перегукується з певним уявленням Ліни Костенко про високий обов'язок поезії [79 с. 97].

Згодом Ліна Костенко стане представницею першого покоління шістдесятників. У 1953 р. вийшла друком книга Д. Павличка «Любов і ненависть», а в 1957 р. Ліни Костенко – «Проміння землі». За твердженням Д. Дроздовського, обоє митців стали «передшістдесятниками» чи «предтечами» шістдесятництва, а згодом на рівних влилися у цей широкий соціокультурний рух» [37]. Головною відмінністю доробку цих поетів, на думку В. Брюховецького стало те, що Д. Павличко писав переважно громадянську лірику, а спільною рисою їхньої творчості є «органічність особистого й громадянського» [29, с.57]. Саме поезії Ліни Костенко повертали так зване почуття «самоповаги», адже в умовах жорстокої диктатури чимало митців писали вірші патріотичного спрямування.

60-ті роки XX століття, що почалися в літературі ім'ям Ліни Костенко, тим самим витворили «канонічну шестидесятницю», без творчості якої вже не можливо було уявити тодішню українську культуру.

Ліна Костенко увійшла саме у четверте покоління шістдесятництва, так як була народжена в 1930-х рр. Саме таку періодизацію запропонував І. Кошелівець, даючи аналітичний огляд української літератури від 1918 до

початку 60-х років, відкинувши існуючу радянську періодизацію літературного процесу, в основі якої лежали етапи побудови соціалізму» [52].

Літературні критики одразу помітили талант поетеси, що підкріплювався стійкою громадянською позицією, особливістю мислення, та власною манерою написання творів. Молода письменниця, яка зламає всі стереотипи, побудовані комуністичною владою. В самому пошуку вже було неприйняття поетесою тогочасних політичних засад, які і виражалися через протест та опір. Поетеса відстоювала культурний плюралізм, а засуджувала офіційний догматизм.

Ліну Костенко викликали на секретаріат Спілки письменників України, де поетесі дуже перепало. Вона стала однією з трьох митців, яких запросили на засідання. На зібранні секретаріату були Ю. Збанацький, Л. Новиченко, О. Гончар, В. Козаченко, П. Загребельний, М. Зарудний – члени управління. Спочатку розглядали справу поета І. Дзюби, а згодом дійшло й до Ліни, яка заявила: *«Слухайте, чого ви по одному? Оно Шевчук з дівчиною в кіно має піти, чого ви його затримуєте?» [39].* Вони не подужали всіх втрьох – зазначала поетеса. Вони вважали, що Ліна Костенко все робить неправильно, через антирадянські настрої. В. Козаченко та Ю. Збанацький нагадали, що вона, подаючи заяву в Спілку письменників, обіцяла дотримуватися статуту. На що письменниця дала відповідь, що хотіла б побачити подану заяву, але та зникла з відділу. Зрозуміло, що її забрали. В. Коротич на це сказав: *«Так, Ліна, ти ж писала заяву!»*, а вона каже: *«Віталій, ішов би ти додому, писав би ти свої вірші».* А Гончар так ходить (уже не сидів, а ходив) і каже: *«Так, так, Віталію, йшли би ви додому, писали би свої вірші» [39].* У згаданому інтерв'ю ми зустрічаємо прізвища письменників так званого «соціалістичного реалізму», які безсоромно піддакували радянській владі і вершили долі митців, незгодних з офіційною політикою.

Письменниця підтримувала «Нью-Йоркську групу» – неформальне об'єднання 12 українських поетів та прозаїків еміграції, що існувало з 1950-х по 1990-ті роки. Особливе захоплення у Ліни Костенко викликав

І. Малкович. Поетеса написала у видавництво внутрішню рецензію: *«Прошу вас, раджу вам надрукувати його зараз, коли йому 19 років, і колись ви будете цим пишатися!»* *[39]*. Наразі він є засновником видавництва «А-ба-ба-га-ла-ма-га».

Перші три збірки поетеси стали неперевершеними, поезії з яких згодом навіть почали друкувалися в журналі «Дніпро». Як слушно зауважував О. Таран: «художнє мислення її еволюціонувало від «радянського шістдесятництва», без «яскраво вираженого національного духу та осмислення культури в костенківському розумінні» («Проміння землі»), від «відчутного подиху естетики соціалістичного реалізму», «безпосередніх емоційних реакцій на певні явища зовнішнього або внутрішнього світу», що в низці творів («Папороть», «На старовинній ратуші годинник», «Гранітні риби») уже поступалося «осмисленню як важливому і нерозривному компоненту твореного образу» («Вітрила»), до «остаточного відходу від радянського способу художнього мислення й виходу на самостійні світоглядні та мистецькі горизонти» («Мандрівки серця»)» [83].

Ліні Костенко судилося бути предтечою нової плеяди шістдесятників, котрі через зміни викликані десталінізацією суспільства, почали у своєму пориванні пошук нових ідей, методів та форм художнього самовираження, розриваючи ідеологічні ланцюги «соціалізму» та сприяли відродженню українську літературу в усьому її художньо-естетичному вимірі.

Творчість письменниці стала, перш за все, прикладом шляхетного служіння нації, що стало нормою її життя. Ліна Костенко думала лише про долю свого народу та рідної української землі, якій випало пройти важкі випробування: поневолення, русифікацію, знищення національної ідентичності. Пройшовши випробування, Україна, все ж таки, залишилась міцною й непохитною державою. Письменниця надзвичайно вимоглива до свого народу, бачить його хиби й недуги, та незважаючи на все бентежно і віддано любить його.

В одному з інтерв'ю Ліна Костенко зазначила: «*Українській душі не було затишно ніколи! Це я Вам скажу... мука велика народитися українцем...Це просто велика мука...»*[69, с.141].

Представниця нового покоління розкривала у своїх творах нагальні проблеми життя сучасного суспільства. Не зважаючи на прискіпливе ставлення тодішніх ідеологів, поезії Ліни Костенко стали все частіше виходити друком. Збірка «Подорожі серця» (1961 р.) була відображенням українського ліричного слова, що займало важливе місце у літературному житті того часу.

На відміну від офіційної тематики і усталених стереотипів, письменниця проявляла у своїй творчості новаторський підхід, що незабаром зробив її однією з складових частин шістдесятництва.

РОЗДІЛ 3.
ЛІНА КОСТЕНКО ЯК ОДНА З ЛІДЕРОК ШІСТДЕСЯТНИЦЬКОГО РУХУ

3.1 Активна культурницька діяльність письменниці. Зв'язок з Клубом творчої молоді (КТМ) «Сучасник»

Ключовим аспектом у житті поетеси стало шістдесятництво, з яким Ліна Костенко стала одним цілим, великою родиною. Адже, саме культурні аспекти були панівними у діяльності шістдесятників. Симптомом морального одужання називає шістдесятництво в Україні В. Стус. Він вважає, що після доби сталінщини в Україні з'явилась інтелігенція, яка почала свій родовід не від щасливих трудівників соціалістичних ланів, а від безпаспортного люду, якого цензура й досі не пускає у літературу.

Письменники-шістдесятники ставили собі за мету відновити стан тогочасної літератури, за що часто наражалися на звинувачення такі як формалізм, абстракціонізм та безідейність. Ця безпідставність, з боку державної влади не завадила митцям творити нову історію української культури. Ліна Костенко є однією з найбільш репрезентативних фігур даного руху, так як вважається одним із найцікавіших поетичних голосів у всій українській літературі. Вона стала поетесою «першої хвилі» шістдесятників. Поетеса зазначала: «Але це врахуйте, що ми не знали, що ми шістдесятники. Ми були молоді, ми були… серед нас були дуже талановиті люди, ми потяглись одне до одного, ми страшно дружили, і зараз деякі дружби залишились, це не просто дружба, а навіть ціла любов, людська велика! Навіть таке, це не те що теперішні сваряться між собою, я не розумію звідки вони, вони не повинні про нас писати, професура це не повинна про нас писати, бо вона зараз звариться, ми були зовсім інакше: просто пришлі молоді дуже цікаві люди, побачили одне одного здалеку, і створилося знаєте що? Тримбач сказав, що в шістдесятих роках було продуктивне поле» [88, с.50].

Для письменниці найвищою ознакою був вихід крізь тему мистецтва на тему народу, а саме його буття у світі. Не менш важливим аспектом був захист національної мови і культури, свободи художньої творчості, демократизації суспільно-політичного життя та оновлення суспільства в рамках Радянського Союзу. Ліна Костенко була сповнена насамперед національно-визвольних мотивів, так як з самого початку брала активну участь у процесі літературно-мистецького відродження 60-х років XX ст.

Ліна Костенко протистояла тоталітаризму як представниця «шістдесятництва», яке боролося за правду і свободу в умовах радянської системи. Її твори забороняли до друку на десятиліття, але вона продовжувала писати, зберігаючи свою творчу незалежність і не підкоряючись тиску. Вона відома своєю незламністю, критикою влади та прагненням відродити справжню особистість всупереч радянській ідеології.

На початку 1960-х років в Україні почали діяти неформальні національно-культурні осередки молодих митців-шістдесятників. На той час у столиці було три місця, де молоді інтелектуали мали змогу творчо реалізовуватись, відтворюючи українську національно-культурну ідентичність. Перше – це салон літературознавця І. Світличного, друге – художня майстерня А. Горської, а третє – Клуб творчої молоді (КТМ) «Сучасник», який був заснований Л. Танюком та діяв у Києві протягом 1959 – 1964 років. Київ та Львів вважалися культурними осередками шістдесятництва першої половини 60-х рр., де діяли Клуби творчої молоді відповідно «Сучасник», керівником якого був Л. Танюк, і «Пролісок», очолюваний М. Косовим. Важливим поштовхом до створення львівського осередку був візит до Львова киян М. Вінграновського, І. Дзюби, І. Драча, Д. Павличка в 1962 р. [87, с.54]. На початку 1960-х років Клуб творчої молоді «Сучасник» відіграв ключову роль у громадсько-політичному й культурному житті української столиці. Студентська молодь збиралась тоді у столиці з усієї України. Для Ліни Костенко значимою була участь у громадських організаціях, а саме яка розгорнулась зі вступом її до Клубу творчої молоді

(КТМ) «Сучасник», членами якого також були А. Горська, І. Дзюба, Є. Сверстюк, І. Світличний, В. Симоненко, Л. Танюк та низка інших молодих митців, діяльність яких була спрямована на підтримку українського мистецтва [77, с.26]. Тут вони займалися культурно-просвітницькою діяльністю, прагнучи захистити національну спадщину українського народу. Київський Жовтневий палац, кімната №13 стала натхненним місцем для творчості молодих інтелігентів, де ті відроджували українську культуру.

Варто зупинитись саме на Клубі творчої молоді «Сучасник», в якому Ліна Костенко почала активно брати участь, відвідуючи та виступаючи на літературних вечорах разом з іншими представниками творчої молоді. Як бачимо КТМ згуртував навколо себе, молодих, талановитих людей, які поділяли свої політичні, культурні погляди та інтереси, які знайшли відображення у подальшій творчій діяльності. Отже, саме з цими художниками та письменниками Ліна Костенко увійшла у період шістдесятництва.

Варто зазначити, що саме Ліну Костенко та Василя Симоненка вважали першими речниками шістдесятників, так як вони є авторами гострих публіцистичних поезій, які були спрямовані саме проти русифікації й національного поневолення України. Письменники виступали проти фальші, єлейності у розкритті дійсності, відстоювали національно-культурне відродження України, утверджували національну ідентичність українців.

З особливим теплом Ліна згадує перше знайомство з В. Симоненко: «Як на картині Матісса, за разом Пікассо […], чисто візуально, це було у Спілці письменників України. Я вже чула, що є такий Василь Симоненко, я вже читала його вірші, але я його ніколи ще не бачила. А була якась нарада молодих […] і після цієї… цього круглого-овального столу я зайшла, там був такий у Спілці письменників буфет, зараз він переродився в кафе Еней, а тоді це був скромний буфет для письменників, де була така стоєчка, ця буфетниця, столики круглі накриті білими скатертинами. Столиків було чи три чи чотири, завжди за тими столиками сиділи письменники, щось

говорили, про свої справи, але завжди… – і любили часом випити! – ну збираються за столиком і щось таке, там вип'ють, поговорять, а от я зайшла в цей Еней купити мандаринів, чи помаранчів, бо Оксана ще була маленька, от, я ж не буду сидіти з тими письменниками пити і балакати. Я зайшла купити мандарини, бо мандаринки були дуже хороші як раз, привезли, мені треба додому їхати й у мене буде цілий той… сумка мандаринів. Я купила мандарини, бачу за тим столиком групка, за тим столиком, за цим, а за одним столиком сидить хлопець, здається Симоненко, так я перед тим на нараді я зрозуміла що це він, сидіть абсолютно один, а Василь, він… у нього була якась така зовнішність, в якій завжди була якась печаль, чи то він сміявся, чи то він розповідав щось, чи читав вірші, все одно [на] його обличчі [незрозуміле] якась була печаль. І чудесно він не був такий, ви знаєте, міський хлопець такий, що запросто прийшов, з усіма познайомився. Ні, він був якийсь, він був скромний, він був людиною очевидно психологічно складною. Він був сумний, навіть коли він усміхався він був сумний. Я собі купую ті мандарини, дивлюся, а там сидить один хлопець, один, який мені чимось дуже-дуже по-людськи подобається, і я думаю це мабуть Василь Симоненко – ви врахуйте, що він ще ж був зовсім невідомий, і це перше знайомство, от, мало відомий він був, тільки може однокурсникам там чи що в університеті – і, я не знаю, чисто такий який рух мимовільний, непродуманий, я підхожу до нього, мені, він… скатертина біла, завіси такісь темнуваті, сам він такий чорнявий, волосся чорне, в якомусь такому костюмі теж темному, сорочка біла, і мені захотілося фарби, розумієте? Мені захотілося фарби, через що я кажу, чи то Матісс, чи то я не знаю, чи то Пікассо, мені захотілося щось… Щось мені не хватило, я пішла до нього і такий великий хороший мандарин – а він же яскравий – поклала перед ним і подивилася на нього, і він мені посміхнувся такою усмішкою широкою; зразу заграло. Це все чорне, сіре і біле і раптом по центру мандарин! Мені здалося що він зрозумів що мені не вистачило якоїсь радості, мені не вистачало щоб

він всміхнувся, що він чогось сумний там сидів, і це було дуже кумедне знайомство, але воно було таке. Як видно з цього спогад» [88, с.53].

Чимало віршів присвячує В. Симоненко Ліні Костенко. Одним з них була поезія «Перехожий»:

Як він ішов!
Струменіла дорога,
Далеч у жадібні очі текла.
Не просто ступали –
Співали ноги,
І тиша музику берегла.
Як він ішов!
Зачарований світом,
Натхненно і мудро творив ходу –
Так нові планети грядуть на орбіти
З шаленою радістю на виду!
З шаленим щастям і сміхом гарячим,
З гімном вулканним без музики й слів!
Як він ішов!
І ніхто не бачив,
І ніхто від краси не зомлів.
В землю полускану втюпився кожен,
Очі в пилюці бездумно волік…
Раптом –
Шепіт поміж перехожих:
– Що там?
– Спіткнувсь чоловік…
Одні співчували йому убого,
Інші не втримались докорять:
– Треба дивитись ото під ноги,
Так можна голову потерять… —

Трохи в футбола пограли словами,

Обсмакували чужу біду.

А він знову йшов.

І дивився прямо.

І знову

Натхненно творив ходу![18, с.18]

Наведена поезія розкриває молоду письменницю як ідеал цілеспрямованої людини, яка рухається до мети, викликаючи в оточуючих захоплення, а іноді й осуд чи глузування, особливо коли «спіткнеться» на очах натовпу. Саме такою особистістю бачив Ліну Костенко Василь Симоненко.

Ліна Костенко стала ключовою фігурою українського «шістдесятництва». Її боротьба, творчість і рішучість у відстоюванні власних переконань, а також відсутність страху перед критикою з боку комуністичної та сучасної влади, забезпечили їй заслужене визнання як сумління нації.

В. Симоненко часто висловлював захоплення письменницею, називаючи її у приватних розмовах «Косталіна», що свідчить про його глибоку любов і повагу до неї. Поет М. Сом, який товаришував із В. Симоненком та познайомив Ліну Костенко з її майбутнім другим чоловіком В. Цвіркуновим, згадував, що В. Симоненко був закоханий у Ліну Костенко, описуючи її чарівною, жіночною красунею і часто висловлювався про неї із захопленням.

Варто зауважити, що учасники підтримували контакти з опозиційно налаштованими представниками інших регіонів. Провідну роль відігравали саме міжособистісні контакти київських молодих діячів з львівськими, що згодом поширило їхні впливи на всю територію. Тим самим відбулось перетворення Львова на національний культурний центр УРСР, який був об’єднаний спільними цінностями поколінь та ідеалами. Львівські митці, почали спиратись на досвід київської інтелігенції, був обраний шлях культурного опору, що надало українському шістдесятництву національне

звучання та сприяло поступовій політизації молодіжного руху. Осередки мали своїх активних лідерів, які організовували культурну і політичну діяльність, маючи спільні риси саме у боротьбі проти радянського режиму. Учасники Клубу творчої молоді (КТМ) «Сучасник» та «Пролісок» виносили на порядок денний головні питання та проблеми соціально-політичного характеру, а саме просування української ідентичності, відкриту критику радянської політики. Це все підкріплювалось розповсюдженням літератури самвидав, що популяризувала українську культуру, була проти русифікації та цензури. КТМ став центральною структурою шістдесятництва і проблемою для радянської влади. Особливість організації, закладені ідеї та принципи в КТМ ставали дуже ефективними, маючи розповсюджений вплив на суспільство, а це зовсім не влаштовувало тогочасну владу.

Щодо складу КТМ, то він виглядав саме так: найкращі письменники цього періоду – М. Вінграновський, І. Драч, І. Жиленко, В. Симоненко, В. Стус, С. Тельнюк, М. Холодний та Л. Костенко; композитори – В. Губа, Л. Грабовський; прозаїки – Є. Гуцало, В. Дрозд, Є. Концевич, В. Шевчук; режисери – Ю. Ільєнко, С. Параджанов; літературні критики – І. Дзюба, М. Коцюбинська, І. Світличний, Є. Сверстюк; філософ – В. Лісовий; художники – А. Горська, В. Зарецький, О. Заливаха, Г. Зубченко, В. Кушнір Г. Севрук, Л. Семикіна. До Клубу творчої молоді «Сучасник» входили не тільки представники гуманітарного напрямку, серед них були: фізик – О. Ситенко; медики – Л. Пиріг, Я. Геврич; математик – Н. Вірченко. Це була свого роду велика епоха й ціле покоління.

Можна стверджувати, що створення Клубу творчої молоді стало важливим кроком для Ліни Костенко. Ця подія надала письменниці більших можливостей щодо організаційної діяльності, метою якої була популяризація української культури. Ліна Костенко як член клубу брала участь в організації щорічних вечорів пам’яті, присвячених таким письменникам як І. Франко, Т. Шевченко та Л. Українка. Інтелектуали влаштовували вечори пам’яті

театральні вистави та інші заходи, присвячені «забороненим» іменам у літературі, чим одразу привернули увагу КДБ [68].

Творчість і громадська діяльність шестидесятниці поступово знищувала нав'язану радянською системою ідеологію, пропагуючи все українське: мову, літературу, культуру. Поетичні збірки письменниці збирали тисячі, а то й більше читачів.

Організовані Клубом вечори молодої поезії, захоплення літературою «самвидаву», творчі зустрічі та дружні дискусії в художніх майстернях чи у помешканнях літературного критика І. Світличного або А. Горської і В. Зарецького формували спільну думку і емоційну реакцію щодо поточних подій та історії. Прикладом такої взаємодії є сприйняття образу Т. Шевченка. Радянська пропаганда використовувала урізані й дозовані, тенденційно підібрані зразки творчості Т. Шевченка, Л. Українки, І. Франка лише для підсилення власних ідей, водночас замовчуючи закладений в їхніх поезіях потужний заклик до волі й маргіналізуючи їх до ролі захисників гнобленого селянства. Це викликало протест і обурення.

Ліна Костенко в своїй поезії «Заворожи мені, волхве!…» пише:

Що писав би Шевченко
в тридцять третьому,
в тридцять сьомому роках?
Певно, побувавши в Косаралі,
Побував би ще й на Соловках.
Загартований, затратований,
прикиданий землею, снігами, кременем,
досі був би
реабілітований.
Хоч посмертно, зате — своєвременно [5, с.114].

Ліна Костенко не дуже часто виступала з віршами, але то були вірші такого звучання, наче вся радянська поезія для неї неістотна.

КТМ «Сучасник» відігравав важливу роль у розвитку українського культурного життя, підтримуючи інновації в мистецтві та літературі. Попри репресії та проблеми, його діяльність сприяла збереженню і популяризації української культури, що мало довготривалий вплив на культурне середовище в Україні.

Отже, такі культурні осередки в Україні, зокрема Клуб творчої молоді (КТМ) «Сучасник», стали важливим явищем культурного життя 1960-х років. Вони стали платформою для молодої поетеси, яка прагнула виразити свою творчість поза рамками тоталітарного контролю, захищати національну спадщину та відновлювати українську культурну ідентичність. Участь письменниці в діяльності клубу не лише сприяла обміну інформацією та ідеями з митцями, схожими за інтересами, а й стала центром для організації культурних заходів, літературних вечорів та етнографічних свят за участю поетеси. Це проявлялось у прагненні письменниці виражати свою творчість саме поза рамками тоталітарного контролю, захищаючи національну спадщину, тим самим відновлюючи українську культурну ідентичність, відстоювання якої, було головною метою життя поетеси.

Ліна Костенко друкувала свої твори на шпальтах різних видань. Шістдесятниця своїми публікаціями модернізувала відомий український журнал «Дніпро» (назву отримав у 1944 р.), який постав на базі часопису «Молодняк» (рік заснування 1927), згодом – «Молодий більшовик» (1937 – рік перейменування). Так як вже було зазначено, для письменниці важливою була свобода вислову й естетична цінність художнього твору. До цього упродовж 1920 – початку 1950-х років у журналі «Дніпро» в основному друкувалися лояльні до системи письменники, а вульгаризаторська критика намагалася вишукувати недотримання митцями канонів соцреалізму. Тож завдяки публікаціям молодої письменниці та інших талановитих митців другої половини 50-х років під впливом загальних змін журнал зазнає трансформацій. Надруковані твори Ліни Костенко, у яких, так само як і в пізніших віршах, виразно прозвучав «бунт проти стандартизації, спрощення,

примітивізації людини», нерідко «переломлювалися драматичні колізії буття», що суперечило домінуючій дифірамбічно-одописній інтонації тогочасної поезії [34, с.60].

Період шістдесятництва Ліна Костенко описує двома головними словами: взаємоповага та дружба. Тобто це були не просто шістдесятники, а саме люди, які надихали, які не боялися йти туди, де страшно, які ставали прикладом, які не стали заручниками системи й не боялися її зламати.

Про це свідчать набуті глибокого філософського змісту рядки з вірша «І все на світі треба пережити»:

І все на світі треба пережити,

І кожен фініш – це, по суті, старт,

І наперед не треба ворожити,

І за минулим плакати не варт[15, с.242].

31 липня 1963 року мав відбутися вечір присвячений Л. Українці, ведучим якого мав бути І. Дзюба. Вечір заборонили, але це не зупинило митців провести його під відкритим небом, біля парканів. Де прочитала свої поезії і Ліна Костенко.

12 березня 1964 року був проведений останній вечір присвячений Т. Шевченку. Дана подія відбулась у Жовтневому палаці. Організаційними моментами займалась художниця А. Горська. Це, звісно, не потішило радянське керівництво.

Є. Сверстюк як шістдесятник та літературний критик в своїй збірці «Блудні сини України» [72] неодноразово згадує шістдесятників характеризуючи їхню діяльність.

Ліну Костенко з шістдесятниками поєднувала саме спільна боротьба і любов один одного, як жодне інше покоління. Навряд чи це можна назвати академічним визначенням, але мені здається, що така спорідненість дуже важлива. Також не менш важливим було їхнє спільне уявлення про людську гідність, свободу творчості, етику, яка в умовах радянської системи як не як

штовхала в напрямку політичної опозиції, так як цінності були не сумісними з радянською системою.

З одного боку, громадянська позиція письменниці проявлялася досить яскраво в її літературній творчості та і загалом у професійній сфері, а з іншого боку, Ліна Костенко як більшість шістдесятників була учасницею дисидентських організацій, через що і почала долучатися до різноманітних заходів та акцій громадянського спротиву радянському режиму. Для поетеси діяльність такого роду стала тісним переплетінням творчої та громадської діяльності. Художнє слово поетеси завжди було наповнене глибоким колоритом, який був невід'ємним в літературному житті українського народу.

Зусилля зі сторони радянської влади були спрямовані перш за все на придушення всього, що б могло стимулювати вивчення української історії, виховувати почуття гордості, національної гідності, любові до української мови, традицій, культури, також підтримки зі сторони письменниці ідей щодо української державності і право українського народу на самовизначення.

КПРС та КПУ пропагували негативний образ «українського буржуазного націоналіста», який приписували Ліні Костенко, також активно демонізували будь-які прояви українського націоналізму. Заходи такого роду призводили до уповільнення розвитку історичної пам'яті української нації та обмежували формування національної самосвідомості.

3.2 Ліна Костенко у центрі громадянських протестів та демонстрацій у боротьбі проти посилення репресій

Ліна Костенко стала ключовою фігурою в опозиції радянському режиму. Як представниця шістдесятництва, вона, не маючи страху, почала відкрито критикувати владу, попри багаторічні утиски її літературної діяльності. Творчість письменниці була спротивом цензурі, а сама поетеса

стала символом незламності та боротьби за правду та свободу в умовах тоталітарної системи. Так як Ліна Костенко була однією з найяскравіших представниць українських «шістдесятників», то перш за все, вона відмовлялася мовчати перед обличчям репресій. Поетеса мала тверде принципове опозиційне ставлення до радянського режиму, яке проявлялося через її активну політико-культурницьку та правозахисну діяльність. Так як шестидесятниця стала однією з провідних діячок, то вона відкрито виступала проти радянської системи, та сміливо перебувала в центрі громадських протестів та демонстрацій.

Письменниця продовжувала відкрито висловлювати свої погляди, вступаючи в так звану боротьбу за свободу слова, друку, правду в умовах радянської системи, так як багато інших митців змушував мовчати страх репресій. Шестидесятниця неодноразово виступала проти заборон на друк творів українських поетів та письменників, була частиною неформальних літературних читань, творчих зборів на квартирах, мистецьких виставок.

Варто відзначити культурницький захід – вечір поезії шістдесятників, який проходив в Інституті ядерної фізики АН УРСР навесні 1966 року, однією з учасників якого стала Ліна Костенко.

Ставши редактором щотижневої газети «Літературна Україна», яка була заснована в 1927 році П. Загребельний одразу почав друкувати молодих митців, серед яких була і Ліна Костенко. Через це редактору були висловлені претензії, але той ніяк не відреагував.

Однією із важливих сторінок у творчості письменниці стала поезія «Альтернатива барикад». Авторка сміливо критикує політику Л. Брежнєва, яка мала на меті ліквідацію наслідків так званої хрущовської «відлиги». Але, насправді, ця політика нічим новим не відрізнялася, а лише поглибила прірву між владою і народом, який був вчергове заручником ситуації. Ліна Костенко залишилась вірною своїй громадянській позиції, не зрадила своїй меті. У своїй поезії вона зазначала, що кожна людина сама робить вибір у своєму житті, сама є його творцем:

люди завжди на барикадах,

знають про це чи ні.

Барикади цегли - проти бездомності.

Барикади совісті - проти берій [1 с. 212].

Авторка усвідомлює, що тільки сміливці здатні боротися, неухильно йти до власної мети:

Мужність не буває на прокат.

Не бува бароко барикад [1 с. 212].

Ліна Костенко обрала чіткий, принциповий, самостійний шлях митця – творити в площині української літератури, ніколи не коритись радянській владі, що знайшло своє відображення у її стійкій громадянській позиції.

Свого часу В. Іванисенко звинуватив Ліну Костенко у формалізмі та ускладненні образів [41]. Однак І. Кошелівець спростував ці звинувачення й зазначив, що дискусії «про модернізм і формалізм у поезії Л. Костенко – зайва й даремна річ. Про перший тому, що вона нічого не модернізувала і в арсенал модерної поетики не збиралася принести свої власні відкриття. Про другий не варто говорити тому, що поетка не кохається в формальних знахідках заради них самих, бо шукає тільки найприроднішої форми для щирого вислову» [52, с.285].

Згодом М. Равлюк теж приписав творчості Ліни Костенко звинувачення у «формалістичних викрутасах із словом», «безідейність» та «затуманенні ідейно-художнього змісту творів». Він наполегливо запевняв, що Ліні Костенко необхідно подолати «книжність, умовність та підсвідомий відхід від природніх явищ життя» [71, с.2].

Натомість на думку В. Брюховецького: «…творчість Ліни Костенко відрізняється від доробку інших митців-шістдесятників «інтимним вживленням в сучасне і минуле свого народу. Вона увесь світ пропускала через себе. Це було дуже важливим і складним завданням в боротьбі за цілісність людської душі» [29, с.48]. Водночас для авторки важлива й

«синтаксична гнучкість фрази, а то й навмисна зміна ритму чи протяжності рядка» [29, с.48].

Л. Тарнашинська наголошує, що всі думки поетки виключно про «долю народу, якому випало перейти важкі визвольні історичні гони й залишитися при цьому духовно незнищенним» [80, с.27].

О. Башкирова підкреслює, що активні художні пошуки Ліни Костенко відчутні вже в перших збірках «в галузі віршової форми, повернення до національних першооснов, їх переосмислення і оновлення, піднесення гуманістичних цінностей» [26].

Засідання, які збирав секретаріат Спілки письменників ставали для молодих шістдесятників справжніми судами. Там створювалися такі умови, які передбачали арешт через виключення зі Спілки. Ліна Костенко на одній із таких екзекуцій пояснила вибір свій і своїх друзів словами філософа А. Камю: «Світ ділиться на чуму і її жертв. І людина мусить зробити єдино чесний вибір: не стати на бік чуми. А якого кольору чума, коричнева чи червона, це вже питання другорядне» [65, с.71].

Ліна Костенко дотримувалася завжди лише своєї думки та переконань, наприклад, у поезії «Посмішки» авторка викриває вульгарних, обмежених та не обтяжених ніякими принципами людей: «Мене морозить, коли я бачу посмішку пошляка або лакизи» [34 с.65].

Однією з головних проблем, що винесла на поверхню письменниця – це проблема вибору й внутрішньої свободи. «Моя свобода завжди при мені», – заявляла Ліна Костенко [82, с.115], адже поетеса особисто зіткнулась зі світом тоталітаризму та комуністичних догм.

Ліна Костенко як шестидесятниця символізувала національну ідентичність, а її твори відстоювали захист людської гідності, патріотичні почуття та рішучість у прагненні досягнення української державності. Її поезії та романи стали формою культурного та політичного опору офіційній ідеології, виступали проти несправедливості та репресій. Зазначена позиція стала вирішальною у її політико-культурній діяльності.

Письменниця зазнавала через свою позицію сильного тиску з боку влади, але саме критичне ставлення до радянської системи загартувало її і наповнило її творчість особливим змістом. Ліна Костенко не схилилась перед системою, за кожної можливості, продовжувала писати та просувати українську культуру в тогочасне суспільне життя, зберігаючи особисту незалежність, незважаючи на те, що згодом потрапить у так званий «чорний список» КДБ, через активну підтримку всіх, хто піднявся проти тогочасної системи.

РОЗДІЛ 4.
ШІСТДЕСЯТНИЦЯ В ОСЕРЕДКУ ДИСИДЕНТСЬКОГО РУХУ

4.1 Внесок письменниці у підтримку українських дисидентів

Творча діяльність української шістдесятниці – Ліни Костенко, починаючи з 1960-х років, піддавалась жорстокій критиці. Письменницю часто звинувачували в аполітичності, що згодом стало приводом для остаточного розгрому цілого покоління шістдесятників. Незважаючи на утиски з боку радянської влади, поетеса продовжувала висловлювати власну думку та демонструвати незгоду з несправедливістю.

Ліна Костенко стала однією з найталановитіших представниць дисидентського руху, що великою мірою виріс з періоду десталінізації, тобто з послаблення так званого «паралічу страху», який розпочався з приходом до влади першого секретаря ЦК КПРС – М. Хрущова. Поступові викриття жахливих злочинів, які відбувалась за сталінської доби викликали повне розчарування та недовіру відносно й інших сторін радянського режиму.

Осередок українських дисидентів того часу складали «шістдесятники» – нове діюче покоління письменників, що здобувало собі визнання, до якого і належала письменниця Ліна Костенко. Саме шістдесятництво стало символом боротьби за свободу слова і національну ідентичність, так як через свою творчість митці висловлювали рішучість у захисті людської гідності, патріотичні почуття, переживання за долю України. Ці важливі аспекти зробили творчість письменників значимою не лише для того часу, а й для наступних поколінь.

У своїй літературній діяльності Ліна Костенко велику увагу приділяла історичному минулому та проблемам духовності українського народу. Так як творчість шістдесятниці була виразом критичного ставлення до радянської системи, то її вірші та інші літературні твори функціонували як форма культурного і політичного опору, через яку поетеса з іншими митцями

(М. Вінграновським, І. Дзюбою, В. Симоненком) заперечувала репресії, офіційну ідеологію та соціальну несправедливість. Через що згодом письменниця потрапила у так званий «чорний список» КДБ, бо активно підтримувала всіх, хто постав проти радянської системи.

Першим кроком тиску стало те, що Ліну Костенко звинуватили у підтримці тісного зв'язку з такими культурними діячами як І. Дзюба, І. Світличний, Є. Сверстюк. Відомо, що письменниця підписала окремі заяви на підтримку дисидентів другої половини 1960-х рр. Радянська влада звинувачувала поетесу у намаганні впливати на суспільну думку з метою захисту заарештованих дисидентів.

Наступним кроком стало те, що Ліна Костенко разом з поетом І. Драчем звернулася до редакції журналу «Жовтень» (наразі «Дзвін») та до львівських письменників з пропозицією виступити на захист заарештованих, та взяти на поруки Б. Гориня як наймолодшого із заарештованих. Після цієї події до письменниці завітав ввічливий молодик із «компетентних органів» і запросив до КДБ на розмову. «Це запрошення чи наказ?» – поцікавилася Костенко. «Що ви, звичайно ж, запрошення», – відповів той. «Тоді дозвольте ним не скористатися», – парирувала письменниця і зачинила перед його носом двері. (Зі спогадів письменниці) [30]. Ця подія та відкритий діалог вагомо не вплинув на перебіг судового засідання, але мав велике моральне значення для Ліни Костенко.

У 1963 році вперше в журналі «Дніпро» був опублікований кіносценарій Ліни Костенко, написаний разом з А. Добровольським під назвою: «Перевірте свої годинники» (кіносценарій був відзначений другою премією на українському республіканському конкурсі). Ідейно-філософське спрямування фільму було дуже близьким до українського поетичного кіно. Початковий процес реалізації фільму можна було вважати певним послабленням тиску, але не довготривалим, бо коли молодий кінорежисер В. Ілляшенко вже почав активну працю над фільмом «Перевірте свої

годинники», то через компартійний тиск роботу зупинили. Натомість був знятий фільм, але вже іншим кінорежисером Л. Осикою, який виявився дуже далеким від кіносценарію, який був представлений Л. Костенко й А. Добровольським.

На той час, рішуче підтримали своїх однодумців шістдесятники-критики. І. Світличний у статті «У поетичнім космосі. Полемічні нотатки про поезію молодих», аналізуючи поезію Ліни Костенко, аргументовано боронив право письменниці на своє бачення світу. Наступним етапом запровадження жорсткої цензури в літературі стала промова М. Хрущова у березні 1963 року.

Не менш важливою подією стало 8 квітня 1963 року, коли на нараді активу ідеологічних працівників та творчої інтелігенції України другий секретар ЦК КПУ – А. Скаба розкритикував Ліну Костенко разом з такими митцями як І. Драч, М. Вінграновський, та звинуватив їх у, так званих, «формалістичних викрутасах» [39]. Відповіддю на ці звинувачення стала збірка творів Ліни Костенко під назвою «Зоряний інтеграл», яка мала побачити світ 1963 року, але публікації не відбулося, така ж доля спіткала через десять років збірку «Княжа гора» через те, що письменниця не погодилася поміняти там слова.

На всі висунуті до неї заяви поетеса відповіла поезією під назвою «Коректна ода ворогам»:

... хвала вам! Бережіть снагу.

І чемно попередить вас дозвольте:

Якщо мене ви й зігнете в дугу,

То ця дуга, напевно, буде вольтова [8, с.199].

Одним із яскравих епізодів є момент 1965 року, коли разом з іншими митцями Ліна Костенко підписала та надіслала лист-протест до ЦК КПУ та ЦК КПРС, який став супротивом щодо арештів української інтелігенції. Приєдналися до письменниці такі митці як кінорежисер С. Параджанов, композитори В. Кирейко і Г. Майборода, авіаконструктор О. Антонов та поет

І. Драч. Було це наприкінці серпня – на початку вересня. Головною вимогою був відкритий публічний розгляд справ заарештованих.

Ліна Костенко просила захисту братів Горинів у П. Тичини, але він відмовив через засідання, а Ліна Костенко сказала: «Ви ж знаєте Горинів, захистіть їх!». – «Та ні, от у мене знаєте…». Також у Бажана, але все було безрезультатно, хоча той сказав: «Якби ви знали, Ліна, скільки я отак провів людей [39]. Отак вони виходили, я їх проводжав, більше ніколи не бачив». Згодом відбувся судовий процес над братами Горинями (15 квітня 1966 року), на якому винесли такі звинувачення як антирадянська пропаганда та агітація. Коли підсудних заводили в приміщення суду, Ліна Костенко як відважна жінка кинула квіти засудженим і гукала «Слава!», чим зіпсувала заплановану можновладцями урочисту церемонію перемоги над «особливо небезпечними злочинцями» [77, с.27]. Прорвавшись до М. Зваричевської поетеса поклала їй у руку плитку шоколаду, яку конвой тут же відібрав.

Ліна Костенко закликала виступити на захист ув’язнених львівських письменників-дисидентів, яких активно підтримала у 1966 році на Львівському суді. Хоча письменники не наважилися публічно висловити свою незгоду, вони все ж таки підписали клопотання про передачу на поруки Б. Гориня, наймолодшого серед тих, хто був заарештованим. Хоча ці дії не мали впливу на рішення суддів, проте вони мали важливе моральне значення. Ці події пригадують І. Драч та В. Чорновіл, надаючи чималого значення присутності Ліни Костенко на заходах такого роду.

Ліну Костенко «розбирали» на парткомі, без участі П. Загребельного, що дуже його розсердило. П. Оровецький був присутній в залі, коли її хотіли позбавити слова, головою тоді був Ю. Смолич, який не знав, що робити. П. Оровецький сказав: «Хай говорить, хай говорить, хай покаже своє істинне обличчя!» [39]. Письменниця якраз приїхала зі Львова після судового засідання, на якому розбирали братів Горинів. Поетеса казала, що бачить звідусіль очі 1937- го року («Великий терор», період максимальної інтенсивності сталінських репресій) [39].

У зв’язку з цими всіма подіями Ліну Костенко виключили з літературного фонду Спілки письменників України – організації, яка була створена для допомоги письменникам. Поетеса ще деякий час побула членом Спілки, але вже не членом літературного фонду, через що не могла навіть купувати папір для друкарської машинки, так як була виключена з Літфонду. П. Загребельного такі дії дуже розсердили, а Ліна Костенко сказала: «Павло Архиповичу, чому ви сердитесь? Ну, виключили з Літфонду, обійдусь, я куплю папір той, поїду в Карпати своїм ходом, от дуже мені потрібно товариство це!» А він їй каже: «А як ви помрете – так хто поховає?» [39].

Щоб остаточно розправитися із «антирадянськими елементами», радянська влада організовувала партійні збори в академічних установах та редакціях, на яких здебільшого засуджували так званих «відщепенців» і підтримували державні заходи.

У Спілці письменників України 26 травня 1966 року, коли таврували «націоналістичних відступників», Л. Костенко й І. Драч намагалися захистити засуджених. Молодь влаштувала овацію Ліні Костенко. Письменниця публічно підтримала дисидентів, виступивши на захист репресованих шістдесятників – І. Світличного, О. Заливаху та братів Горинів під час церемонії таврування дисидентів («національних відщепенців»).

15 листопада 1967 року Ліна Костенко була присутня на суді у Львові, де розглядалась справа В. Чорновола, після чого поетеса разом з І. Дзюбою, І. Світличним, Л. Світличною надіслала листа П. Шелесту. У ньому суд кваліфікувався як суцільне порушення процесуальних норм.

Заключним кроком до «чорного списку» стало те, що у 1968 році Ліна Костенко підписує «Лист 139» про порушення прав людини в УРСР. Згодом, цього ж року, поетеса, у відповідь на наклепи О. Полторацького, в газеті «Літературна Україна» стосовно В. Чорновола, написала лист-захист, який не був опублікований. Секретар ЦК КПУ з ідеології В. Маланчук включив ім’я Ліни Костенко в ще один складений «чорний список». В результаті цих подій

Ліна Костенко була надовго забута в радянській пресі, а згодом і зовсім перестала друкуватись.

Варто підкреслити, що Ліна Костенко повсякчас підтримувала своїх колег, відстоюючи їхні імена. Поетеса пропонувала матеріальну допомогу дружині І. Дзюби, а в окремих репресованих під час обшуків було вилучено її видані за кордоном поетичні збірки. Для недопущення більш активної участі Ліни Костенко в акціях «генерального погрому», працівники КДБ провели з нею профілактичну бесіду.

Як зазначає письменниця: «*ми ж дуже якісь були добрі, а ті хто прийшов після…»*. Вона про себе навіть чесно написала:

Коли буду я навіть сивою,
і життя моє піде мрякою,
я для тебе буду красивою,
а для когось, може, й ніякою.
А для когось лихою, впертою,
ще для когось відьмою, коброю.
А між іншим, якщо відверто,
то була я дурною і доброю [13,с.48].

Вироки після судових процесів «великого погрому» були максимально суворими. Головні особи самвидаву та руху опору опинилися за гратами. Але і там їх діяльність не припинялася. Так як не всі письменники могли витримати тиск, тому одні з них почали писати твори, які відповідали настановам влади, а інші пішли в так зване підпілля, та писали «у шухляду» як Ліна Костенко. Однак були й такі, які упродовж усього життя не корилися та ніколи не схилили голови перед режимом, наприклад: І. Калинець, Є. Сверстюк, І. Світличний, В. Стус. Організаторам «генерального погрому» вдалося досягти своєї мети.

Значення боротьби Ліни Костенко як дисидентки полягає в тому, що вона брала активну участь в організації та спільному ідейному оформленні національно-демократичного руху, в якому намагалась викрити тоталітарну

суть й антиукраїнський характер радянського режиму. Завдяки національній самосвідомості, діяльність письменниці набула великого розмаху, який посприяв подальшому розвитку національної культури, та чинив опір діючому режимові репресивної держави.

Діяльність шестидесятниці стала відповіддю державі на її політику, яку проводила КПРС і КПУ. Українська письменниця відзначилась сильною активністю у післясталінський період, зосереджуючись саме на національних проблемах українського народу.

Більшість дослідників і соратників називають внесок Ліни Костенко у розвиток дисидентського руху надзвичайним. Деякі науковці вважають вагомість її внеску недооціненою. Поетеса, шестидесятниця, дисидентка стала великою часткою жіночої опозиції, яка набула широкого поширення і зробила свій внесок в український рух опору радянського періоду. Незважаючи на репресії, письменниця творила, підтримувала різні галузі української культури, займалась активною громадською діяльністю, мала чітку громадянську позицію.

4.2. 16 років «мовчання», написання «у шухляду»

Згодом, саме через участь у дисидентському русі, шестидесятниця Ліна Костенко потрапляє в немилість до радянських літературознавців. Причиною було те, що письменниця не лишалась осторонь судових процесів, підписувала листи-протести проти арештів інтелігенції та підтримувала дисидентів, через що її надовго виключили з літературного процесу. Виходить так, що ті митці, які залишилися на волі не могли ні нормально працювати, ні публікуватися впродовж багатьох років.

Жорстокий тиск на українських митців-шістдесятників стає причиною того, що Ліна Костенко оголошує голодування, у відповідь на жорстоку цензуру. Це був відкритий протест проти радянської влади, з метою домогтися виходу своїх творів. Після виходу третьої збірки поетесу

перестали видавати зовсім. Також було скасовано зйомки фільму «Дорогою вітрів», сценаристкою якого вона була.

Хоча в 1967 році кандидатура Ліни Костенко була висунута на отримання Нобелівської премії, такими авторами (70 кандидатів) як П. Тичина та І. Драч. Цей факт довго замовчувався. Згодом цю інформацію було знайдено в документах, які лише у 2017 році були оприлюднені Шведською академією наук, так як документація Нобелівського комітету тримається в секреті протягом 50 років. Але через підтримку та участь в дисидентському русі нагородження не сталось. Натомість ім'я поетеси у пресі довго не згадувалось. Партійні ідеологи перекрили всі канали її спілкування з народом. Твори Ліни Костенко не друкували 16 років. Відповідно через це вона не отримувала доходів. Такі репресії неодноразово повторювались. Донька О. Пахльовська згадувала: «1980 після заборони видання збірки «Неповторність» мама оголошує голодовку – це вже друга. Перша була після вирубаних строф із першої після 16 років мовчання публікації в 1976 р. Наш тато каже: «Ліно, у тебе ж діти!» Мама відповідає: «Діти мене простять» [45]. Для Ліни Костенко це стало духовною блокадою, яка проявлялась через сплюндрування паростків національного відродження. Радянська влада, навпаки творчість Ліни Костенко висвітлювала крізь призму ідейної хибності. Кожне слово, яке мало натяк на незгоду з офіційною ідеологією викидалось з рукописів. Позиція письменниці шкодила внутрішній політиці СРСР, через що наглядачі за літературою боялися, щоб слово Ліни Костенко не набуло всенародного поширення і не збурило людей, чим би похитнуло міцність радянської влади.

За словами літературного критика В. Брюховецького, у студентські роки однокурсник однокурсникові передавали переписані від руки поезії забороненого тоді автора. «Ми б багато чого не досягнули і не відстояли у своїй душі, у своєму світорозумінні, якби не знали, наперекір усьому, про існування десь там Ліни Костенко», – пише він [32].

Хоч збірки були зняті з друку, дисидентка стала писати в «шухляду» довгих 16 років (1961 – 1977). Ліна Костенко обрала слово й плекала його в лункій тиші самоти, пильно оберігаючи од суєти й трибунної риторики, дбаючи насамперед про глибину того слова та його образність, інтелектуально-мисленнєву, психологічну та емоційну наповненість [87, с.58]. Мужня жінка, самобутня поетеса витримала і цькування влади, і несправедливі закиди критиків, і пасивне мовчання «юрби».

Важливим моментом є те, що під час заборони на друк, який діяв в СРСР твори Ліни Костенко публікувалися за кордоном, в іноземних виданнях таких країн як Польща та Чехословаччина, а саме в тодішній пресі (журнали, газети). Є вірогідність, що письменниця мала певні зв'язки та підтримку від тих осіб, які і посприяли публікації її творів за межами Радянського Союзу. Це могли бути як і емігрантські кола (конкретні імена відсутні), так і українські дисиденти, діячі культури, які переправляли рукописи шестидесятниці закордон. Головним лишається те, що це дозволило поетесі поширювати збережену спадщину, незважаючи на цензурні перешкоди (заборону друкування) та репресії.

Натомість, в Україні твори письменниці неофіційно поширювалися через самвидав – перепис від руки без дозволу цензури.

«Уявіть собі, як ми мучилися. Дехто мусив друкуватися під іншим прізвищем. Я взагалі 16 років не друкувалася. Можна втратити горизонт. Ні? [...] Через що я ніяк не можу відчути радість спілкування [...] Мені приємно вас бачити, то я так розговорилася. Живу собі замкнена і одна. Бо я собі колись постановила: те, що тобі колись відмовлено, тобі не потрібно. Все», – сказала Костенко [39].

«Не друкували – ну і під три чорти. Зате я не займалася соцреалізмом», підсумувала вона [39].

Окрім неможливості друкуватись, Ліні Костенко не можна було виїжджати за кордон. Весь цей час письменниця проводила в родинному колі з чоловіком В. Цвіркуновим, який займався відродженням «українського

поетичного кіно», через яке згодом був звільнений з кіностудії. Ліна Костенко займалася хатніми справами, крім цього обожнювала збирати гриби та любила подорожі. Вони з чоловіком їздили Україною на старенькому «Запорожці», так як поетеса вважала, що не Україна повинна знати своїх митців, а митці – Україну. Бувало, жалілася чоловіку, що в неї не йде рядок. Буксує, губиться в інтервалах, тож неможливе ні парне, ні перехресне римування. У лісі письменниця обіймалася з соснами… і несподівано з'являлася строфа. За нею – друга, третя, тринадцята. Додому поверталася окрилена. Напоєна лісом та новими геніальними рядками. Згодом народилися легендарні твори такі як: «Маруся Чурай», «Бузиновий цар», «Інкрустації».

Лише у 1977 р. після довгих вагань і консультацій на вищому рівні була надрукована її нова книжка «Над берегами вічної ріки». Через яку вона двічі оголошувала голодування, щоб домогтися виходу в незіпсованому вигляді. Це була книжка, що наповнена великим болем, тривогою та іронією, що стала літературною сенсацією – найзнаковіша поетична книжка української літератури.

Не менш популярними були й інші її твори, видані після 1977 року. Наприклад, відомий історичний роман у віршах «Маруся Чурай», написаний в період мовчання, що поневірявся по видавництвах, адже Костенко звинувачували у буржуазному підході до висвітлення подій минулого, націоналізмі, вихвалянні козаччини. Був виданий лише у 1979 р. за спеціальною постановою Спілки письменників України, був названий українською енциклопедією XVII ст. За цей історичний роман була присуджена, а більше вистраждана, заслужена нагорода – Державна премія УРСР імені Т. Г. Шевченка (1987 р.). Коли роман з'явився у книгарнях, перший наклад його, 8-тисячний, розібрали за декілька днів. Черги за романом стояли як за хлібом у голодні роки. Крім «Марусі Чурай» є у поетеси й інші твори, в яких чути «голос віків».

З історії Ліна Костенко завжди вибирала найтрагічніші її сторінки: суд над легендарною Марусею Чурай, спалення Жанни д'Арк, осліплення князя Василька, помста княгині Ольги древлянам, розп'яття Христа, смерть Предтечі.

Збірники поезій «Неповторність» (1980 р.) та «Сад нетанучих скульптур», принесли Ліні Костенко нагороду, а саме Премію фундації Антоновичів (США). Всі ці твори стали вершинними явищами сучасної української поезії. За книжку «Інкрустації», видану італійською мовою, Ліні Костенко була присуджена одна з найпрестижніших премій – премія Франческо Петрарки, титана італійського Відродження, зазначена як «Спеціальна премія світовій поетесі Ліні Костенко». Не українській, а світовій, бо справжня поезія належить світові. Попри нагородження творча доля для поетеси склалася нелегко, так як вихід кожної з книжок давався Ліні Костенко дуже нелегко.

Дослідники, оцінюючи головних постатей шістдесятництва, підкреслювали, що це була група людей, наділених характерними для них якостями, які мала і письменниця Ліна Костенко, а саме, відвага, здатність до спротиву, рішучість та сила духу, що на той час було відсутнє у багатьох людей, через страх та загрозу з боку радянської системи.

Літературна діяльність Ліни Костенко характеризується неповторністю, щирістю, духовністю щодо українського народу. Це простежується з першої збірки письменниці під назвою «Проміння землі» і сягає роману у віршах «Берестечко», що став символом гідності для української нації. Письменниця підкреслює важливі періоди історії України, оживляючи її культуру, завдяки чому зберігається історична пам'ять.

Ліна Костенко залишається однією з найулюбленіших письменниць. Її літературна діяльність нікого не залишає байдужим, так як її поезії наповнені справжньою, щирою любов'ю, перш за все, до людини, природи та рідної землі.

Орієнтуючись на цінності людського буття, молоді, горда, принципова поетеса Ліна Костенко прагнула модернізувати скуте догмами соцреалізму українське суспільство. Голос письменниці завжди вирізнявся з-поміж інших. ЇЇ думку та позицію не змінили ні роки репресій, ні цензура, ні заборони. Шестидесятниця залишилася вірною своєму слову та свободі вибору. «Я вибрала Долю собі сама», – сказала поетеса, свідома свого вибору. «Український письменник, приходячи в літературу, спершу й не знає, в зону якої біди він вступив. Потім приходить здогад і протест: такого не може бути! Але мушу працювати. Це доля мого народу, отже – і моя доля» [50], – безкомпромісна та гостра на слово Ліна Костенко.

4.3. Громадянська позиція Ліни Костенко у незалежній Україні

Доля Ліни Костенко – це події більше останніх 60-ти років. І всі ці роки письменниця проживає разом із своєю рідною ненькою Україною. Вона гостро сприйняла перебудову і події трансформації суспільного життя. Але особливою сторінкою в житті поетеси стала трагедія на Чорнобильській АЕС. З 90-х років Ліна Костенко багато часу приділяла саме Чорнобильській зоні відчуження – це були експедиції, що тривали роками, де поетеса збирала матеріали для майбутньої книги стосовно Чорнобильської трагедії. Шестидесятниця проводила активну комунікацію з тодішніми місцевими жителями, відвідувала занедбані селища та всю отриману інформацію, про долі постраждалих від аварії, документувала. Знаковою була поїздка у 2005 році. Тоді культурницька діяльність Ліни Костенко в зоні відчуження піднялась на один рівень з діяльністю наукових співробітників (істориків, культурологів). Письменниця збирала етнографічні матеріали, артефакти (вишиванки, предмети побуту, фото) жителів Полісся. Вона активно працювала в польовій зоні, що викликало особливу повагу з боку інших членів експедиції. Діяльність в такому форматі сприяла збереженню пам’яті

про Чорнобильську катастрофу та її наслідки саме в історичній пам'яті українського народу.

До радіації, яка несла небезпеку поетеса відносилась нейтрально. Усвідомлюючи ризики вона заявляла: «Не треба боятися, бо якщо тремтиш над собою, нічого в світі не дізнаєшся» [39].

Ліна Костенко була єдиною з українських митців, хто понад 20 років регулярно відвідував Чорнобильську зону відчуження, попри підірване здоров'я, що згодом викликало занепокоєння у її доньки.

Переймання Чорнобильською катастрофою посідало одне з важливих місць у творчості поетеси, про це свідчать рядки вірша «Жаби ганяють ряску над нуклідами»:

«І страшно, і не віриться, –
невже не спам'ятаються?
Отак все далі й піде, настояне на злі?
А часом вже і думаєш, – а може, люди віруси,
от просто собі віруси на цій живій Землі?!» [10, с.63]

Переживання, які стосувалися катастрофи, відображені у цитаті: «Ми атомні заложники прогресу... абетку смерті маємо – АЕС» [54].

Звісно не обходилось без критики та гострих висловлювань в бік влади, а саме засудження замовчування та недбалості, через яку цілий народ зазнав великого лиха. Саме через поетичні рядки поетеса показувала своє занепокоєння стосовно аварії на Чорнобильської АЕС, що відобразили жахливі наслідки тогочасних події.

Ліна Костенко залишається символом небайдужості, діяльність якої побудована на активній позиції, що проявлялась через публічні висловлювання, демонстрації щодо екологічних та соціальних наслідків в зоні відчуження.

СРСР розвалився, натомість утворилася молода незалежна українська держава, а відношення до влади з боку Ліни Костенко так і залишалось незмінним. Про це свідчать наступні події. Як відомо, під час першої

передвиборчій компанії письменниця підтримувала кандидатуру саме В. Чорновола – українського політика, дисидента та літературного критика, який згодом зазнав поразки та висловився: «Програв не я, програла Україна» [44]. Нажаль, у цьому є доля правди, адже комуністичний вплив на суспільство ніяк не викорінювався, а продовжував бути руйнівним для українського суспільства, наприклад: мовний аспект – русифікація, економічна сфера, політична система, соціальна структура.

Доказом такого відношення стала подія 2000-го року, де поетеса відмовилась прийняти від президента Л. Кучми «Орден Ярослава Мудрого V ступеня» – вона не з'явилась на церемонії. А згодом громадський резонанс викликала вже подія нагородження 2005-го року, де Ліна Костенко знову твердо відмовила в отриманні звання «Герой України» вже від тогочасного президента В. Ющенка, обґрунтувавши своє рішення такими словами: «Політичної біжутерії не ношу» та заявивши, що «поетам для спілкування з народом потрібно лише слово» [30]. У таких обдуманих рішеннях Ліни Костенко простежується така сама чітка та відкрита громадянська позиція, яка з роками залишалась незмінною. Так як у 2012-му році письменниця не прийняла премію «Золотий письменник України».

Спроби позбавити українську шістдесятницю суспільно-культурного визнання наражається на різке несприйняття з боку старшого покоління. Переконливим свідченням цього може бути перший прозовий роман Ліни Костенко «Записки українського самашедшого» виданий у 2011 році. Це саме той твір, який вийшов після двадцятирічної перерви у виданнях Ліни Костенко. Авторка представляє тут своє покоління апологетично – як останніх борців за Україну, акцентуючи увагу на ідеї спротиву ворожому оточенню. Логіка її міркувань виражається у словах одного з героїв (батька оповідача, який, власне кажучи, є одним із шістдесятників): «... Коли Україна поневолена, змучена, але бореться, то вона є. А коли вона ось така ніби вільна, ніби незалежна, а насправді невизначена, хистка, компромісна, то вона вже не спроможна бути» [6, с. 296].

Роман викликав резонанс і скандал, який супроводжувався суперечливими інтерв'ю, заявами негативного контексту з боку інших літераторів. Наприклад, О. Забужко назвала авторку *«Сталіном в мініатюрі»*, що стало одним з каталізаторів скандалу.

Критик М. Адаменко, який порівняв двох письменниць та зауважив, що роман Ліни Костенко «Записки українського самашедшого» [6] 2010 р. є менш глибоким та вишуканим, ніж роман «Музей покинутих секретів» 2009 р. авторки О. Забужко. Дану позицію критик пояснив, тим, що роман першої має орієнтованість на аудиторію іншого загалу.

Інші відгуки стосувались акценту на іронічній інтонації, що зробило побудову роману в деякій мірі сатиричним – з нотками пафосу, чим він і відрізняється від інших творів шістдесятниці.

Але менше з тим, найважливішим все таки лишається те, що написаний роман не є однотиповим, тобто він поєднує в собі публіцистику, художню прозу, щоденник, викликаючи захоплення у великого кола читачів. У романі порушуються питання політичних інтриг, соціальної деградації та психології. Змальовується життя українського народу від президентства Леоніда Кучми аж до початку Помаранчевої революції.

З романом «Записки українського самашедшого» [6] була пов'язана низка скандалів. Ліна Костенко була вимушена перервати тур Україною на підтримку роману. Зустрічі в деяких містах перенесли на невизначений час, а заходи у Львові взагалі були скасовані. Видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» перепросило у прихильників поетеси, які чекали на зустріч, яка мала відбутися у Львові, Кривому Розі та Острозі.

Таке рішення письменниці зумовлено було образливими висловлюваннями з боку Ю. Кучерявого на одному з літературних заходів львівського кафе «Кабінет» за участі В. Неборака та І. Котика. Письменник Ю. Кучерявий відкрито сказав, що поетеса «змаразматіла», а також приписав їй «ксенофобію, гомофобію та сексизм».

На що поетеса висловилась: «Тепер я знову буду спілкуватися зі своїми читачами переважно через свої книжки», – повідомила Ліна Костенко [55].

«Я всіляко намагався переконати Ліну Василівну не переривати туру» – зазначає І. Малкович, я зокрема сказав: «Ліно Василівно, ви ж бачите, що ви, мов той криголам, проламуєте штучно створену кригу українського відчуження...», «Так, я згодна, як криголам, пробивати кригу, хоч це й дуже холодно, – відказала Ліна Костенко, – я згодна пробивати стіну, але криголами не плавають у болоті...» [55].

Обговорення було гострим та неоднозначним так само як і роман – зазначав Ю. Кучерявий, вважаючи, що видання, які опублікували реакцію на роман, лише деякі цілком достовірно його висвітлили.

Приклад з романом «Записки українського самашедшого» [6] і реакцією на нього сучасних письменників є ще одним свідченням того, що Ліна Костенко не намагалась бути «зручною, ні при якій владі». А у творі вона піднімає проблеми особистості, національної свідомості, історичної пам’яті, кризи сучасної інтелігенції.

На думку автора дослідження, гостра критика зі сторони деяких сучасних письменників, є свідченням того, що Ліна Костенко заставила критикантів озирнутися на свою творчість, усвідомити популізм і безперспективність. Коли людина слабша інтелектуально, вона буде на вас безпідставно нападати.

Ліна Костенко завжди була у вирі подій, разом із своїм народом. Не залишилась вона і осторонь Революції гідності. Поетеса неодноразово відвідувала «Майдан», підтримуючи протестувальників, ставши натхненням для учасників, закликаючи їх не здаватись та продовжувати боротьбу. Вона своїми закликами надихала протестувальників: «Будьте сильними на землі, небо для нас тримає Небесна Сотня» та «Він тепер (Майдан), як велике серце Києва – гуготить, пульсує, б'ється у ритмі барабанів Революції». Її слова стали символами Революції гідності.

Шістдесятниця гостро засудила анексію Криму, розорення Донбасу. Не переставала писати вірші патріотичного характеру на воєнну тему та активно допомагала бійцям. Письменниця брала участь у гуманітарній акції «Другий фронт АТО» та передавала свої збірки на фронт, чим остаточно підтвердила свою активну громадянську позицію. У 2018 році стала однією з небагатьох митців, які підписали відкритого листа на захист, ув'язненого у Росії, режисера О. Сенцова, чим неабияк підтримала його.

Унікальність Ліни Костенко полягає у тому, що вона передбачила як революції так і повномасштабне вторгнення. Роман «Записки українського самашедшого» вважають предтечею війни 2022 року.

Поетеса впевнено говорила про те, що за 30 років української незалежності, росіяни обов'язково нападуть на Україну – Я знала це. І навіть у цій книжці про «українського сумасшедшого» («Записки українського самашедшого»), – вони думали, що це сумасшедший, а він там єдиний був нормальний. Він знав, що одного разу Україна прокинеться в іншій країні. Так ми і прокинулись, під час війни. Ну, нічого, нічого… Я ж казала вам, що французи казали про українців: перемога або смерть! – Зазначила письменниця [42].

Для Ліни Костенко українці – це «героїчний народ», який завжди мав гідність та сміливість витримавши всі утиски з боку Російської імперії, а згодом й повномаштабне вторгнення вже від Російської Федерації. «У кожної нації своя хвороба. У росії – невиліковна», – написала Ліна Костенко [84]. Поетеса висловлює глибокий смуток, щодо смерті молодих українських митців, яких забрала війна.

З початку повномасштабної війни Ліна Костенко, не покидаючи рідне місто Київ, невпинно продовжувала писати. Нові вірші увійшли в цикл «Війна 2022»:

Ця ніч була загрозлива і темна.

І так хотілось тиші і тепла!

А вибух був - як жовта хризантема,

що на пів неба раптом розцвіла.

Струснуло стіни і двигтіло довго ще.

Сирени вили, блискало на склі.

То що -

тікати? Бігти в бомбосховище?

А не діждав би фюрер у кремлі!

Хай сам боїться -

він уже вчорашній.

Посіють бомби -

ненависть пожнуть.

Сирени виють. А мені не страшно.

Хто не тікав, того не доженуть [19, с.308-309].

Ніч, 17.03.2022

Відомо, що письменниця веде доволі закритий спосіб життя. Іноді робить виключення для зустрічей із знаковими людьми, дає поодинокі інтерв'ю. Вона несподівано з'явилася у посольстві Франції під час нагородження Орденом Почесного легіону, яке відбулося 14 липня 2022 року. Шістдесятниця уперше за останні 12 років дала інтерв'ю телеканалу «Київ24», де розповіла, як пережила повномасштабне вторгнення та про плідну працю під час боїв, які точилися навколо столиці – *«Я ж належу до покоління, яке пережило Другу світову війну»* – зазначила вона [42].

Ще трохи, трохи - й зацвітуть морелі,

і облетять, як сон кореневищ.

Війна малює кров'ю акварелі.

Її палітра – попіл пожарищ.

Її пейзаж – руйновище кварталів.

Порожніх вулиць вицвіла пастель.

Хіба що десь крізь стогін з-під завалів

якийсь тюльпанчик раптом проросте [20, с.309].

15.04.2022

Письменниця залишається вірною своїм принципам і постійно захищає свою життєву позицію. Нещодавно гучного розголосу набув скандал 2025 року пов’язаний з ім’ям Ліни Костенко. 11-го серпня мав відбутися концерт в театрі імені М. Заньковецької, який був присвячений творчості Ліни Костенко, але через вимогу письменниці був скасований. Причиною такого рішення стало порушення авторських прав та попередніх домовленостей зі сторони організаторів заходу. Мова йдеться саме про відсутність дозволу на публічне виконання творів письменниці. Також вона не була ознайомлена з концепцією програми, задля її узгодження. Однією з головних умов, зі сторони поетеси було відрахування суми з коштів від продажу квитків на потреби Збройних Сил України, що не було виконано організаторами. Дана подія відбулась, але зі зміненою назвою «Кохайтеся чорнобриві» та програмою, що включала твори інших письменників. Сама письменниця принесла свої вибачення театру, глядачам та акторам за цю неприємну ситуацію. Ліна Костенко як авторка завжди відстоювала свої права та не терпіла порушень.

Відома письменниця, дисидентка та лідерка шістдесятницького руху не приховує, що й досі відчуває на собі відбиток радянської доби, а саме тиск, через який не могла спокійно займатися політико-культурницькою діяльністю. На 95-му році життя Ліна Костенко активно продовжує працювати в поетичному плані задля перемоги України, створюючи новий історичний роман, який буде присвячений невід’ємній участі українців у створенні Російської імперії – в пошуках так званої «істинної причини». Героїня нашої розвідки надає перевагу більш закритому способу життя, в колі близьких їй людей.

ВИСНОВКИ

Дослідження, проведене в ході виконання кваліфікаційної роботи, підтверджує гіпотезу про роль особистості в історії. Такою непересічною особистістю є Ліна Костенко – поетеса, письменниця, суспільно-політична діячка останньої чверті XX – початку XXI століття.

Більшість вчених звертались до вивчення поетичної та літературної спадщини письменниці. Метою даної роботи стало дослідження суспільно-політичної і культурницької діяльності письменниці та її участь в українському опозиційному русі 60-80-х років XX ст.

Аналіз історіографії та джерельної бази свідчить, що період шістесятництва і дисидентства визнається потужним культурно-національним рухом молодих українських інтелігентів 1950-1960-х років. Ліна Костенко стала однією з ключових постатей цього руху. Основними дослідниками шістесятництва і дисиденства стали, перш за все, самі учасники, серед яких особливо виділяються М. Вінграновський, І. Дзюба, І. Драч, Є. Сверстюк, В. Симоненко та інші. Ключову роль у дослідженні особистості Ліни Костенко відіграли О. Бажан, В. Брюховецький, С. Жадан. Джерельну базу дослідження склали поетичні та літературні твори самої Ліни Костенко, фото з особистого архіву, відеоматеріали, записи телеінтерв'ю. Не зважаючи на доволі закритий спосіб життя і непублічність письменниці, дослідниці вдалося відтворити цілісну картину творчості і політико-культурницької діяльності.

На формування особистісних рис та політико-культурницької позиції Ліни Костенко вплинуло світосприйняття, закладене у дитячі роки. Насамперед, це випробування, які пережила сім'я письменниці та вона сама, а саме: колективізація, голодомор, тиск тоталітарного режиму, тавро доньки «ворога народу», жахіття Другої світової війни, нелегкий шлях опанування омріяною професією, заборонене перше кохання. Але ці випробування не зламали, а, навпаки, загартували Ліну Костенко. У доросле життя вона

увірвалась не тільки з першими поетичними збірками а і з чіткою громадянською позицією, наповненою національною ідеєю.

Письменниця, шістдесятниця, дисидентка стала активним борцем за вираження української національної ідентичності. У своїх творах поетеса зверталася до історії українського народу, а саме підкреслювала трагічні та героїчні сторінки історії. Її поезія сповнена роздумами про сенс буття, людську долю та роль поета в суспільстві. Вона часто зверталася до теми єднання людини з природою як джерела сили та натхнення. Поезія письменниці часто зазнавала критики, через страх перед думкою, що був характерний для тоталітарного суспільства. Політика русифікації, яку нав’язувала радянська влада, викликала особливий протест з боку поетеси.

Творча діяльність поетеси була сповнена мотивів піднесення національного духу та самовираження, що згодом неабияк вплинуло на становлення світогляду шістдесятників та дисидентів. На початку 1960-х Ліна Костенко бере участь у літературних вечорах Клубу творчої молоді «Сучасник», відкрито говорить про репресії 30-х років, стикається з першими заборонами її творів.

Участь у русі шістесятників і дисидентів була послідовною і цілеспрямованою. У 1965 році разом з І. Дзюбою та В. Чорноволом письменниця виступила на прем'єрі фільму «Тіні забутих предків». Ліна Костенко неодноразово ставала на захист прав колег по творчості, наприклад, у 1966 році на пленумі Спілки письменників щодо І. Світличного, О. Заливахи та братів Горинь – дисидентів. Публічно виступала проти репресій та відвідувала судові процеси. Так як сама письменниця була учасницею дисидентського руху та критикувала КПРС.

Активна позиція письменниці призвела до того, що її твори перестали друкувати в СРСР, але це не змусило її припинити творчість і боротьбу за правду.

Ліна Костенко відмовлялася йти на компроміси з радянською владою, ставши символом опору та громадянської позиції проти русифікації та

репресій. Стратегія шестидесятниці полягала в творчій незалежності, тобто уникненні співпраці з цензурою та збереженні духовності через поезію, що відображає історію народу, філософські роздуми та зв'язок з природою. Творча незалежність поетеси та власні принципи були вищими за будь-які державні заохочення чи політичний тиск. Не зламала її і «культурна ізоляція» кінця 60- х років, яка тривала 16 років.

Незважаючи на встановлене табу, шістдесятниця продовжувала писати, а згодом її вірші поширились та публікувалися за кордоном. За період писання у «шухляду» поетеса створила такі відомі шедеври як збірка «Над берегами вічної ріки» та історичний роман «Маруся Чурай».

Поетеса не залишалась осторонь суспільного життя, так як брала в ньому активну участь, а саме ставши учасницею наукових експедицій до Чорнобильської зони з 1991 року.

Ліна Костенко ніколи не здавалась системі, українська жінка стала символом незламності та боротьби за правду. Репресивні заходи не завадили поетесі творити українську культуру у різних галузях, а саме художній, літературній, та громадській, її активність стали невід’ємними аспектами її життя.

Незламність і життєва позиція поетеси стали прикладом боротьби за правду та свободу для інших. Письменниця залишилася для суспільства символом національного опору і духовного спротиву, за що згодом отримала прізвисько «залізна леді» української поезії.

Скасування всіх табу на творчість письменниці, дало змогу отримати високе визнання, письменниця стала лауреаткою Державної премії України імені Тараса Шевченка у 1987 році та премії Антоновичів у 1989 році.

Після падіння «імперії зла» СРСР, письменниця продовжувала жити в Києві, працюючи над новими книгами. Культурна діяльність поетеси стала прикладом стійкості та відданості ідеалам української культури. Творчість письменниці, яка була заборонена в радянські часи, сьогодні натомість є однією з популярних, що демонструє перемогу письменниці в її непохитній

позиції. Опір радянській системі зробив її «совістю нації» і символом боротьби за правду та свободу.

Незламна поетеса стала однією з перших, хто відважно боровся за свободу творчого самовираження. Ліна Костенко підтвердила те, що українська нація не була знищена навіть після сталінських репресій.

Наразі суспільно-політична і культурницька діяльність Ліни Костенко потребує більш глибокого дослідження, висвітлення «білих плям» її біографії, опанування внеску діячки в український рух опору. Письменниця й досі продовжує працювати, збагачувати українську культуру, впливати на формування національної свідомості, тримати владу у «напрузі».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

1. Костенко Л. Альтернатива барикад. *Ліна Костенко: Триста поезій. Вибрані вірші.* Київ: А-БАБА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. С.212
2. Костенко Л. Берестечко. Київ: А-БАБА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2025. 224 с.
3. Костенко Л. Вибране. Київ: «Дніпро», 1989. С.31
   ULR: http://irbis-nbuv.gov.ua
4. Костенко Л. Вітрила. Київ: Радянський письменник, 1958. 100 с.
   ULR: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kostenko_Lina/Vitryla.pdf
5. Костенко Л. Заворожи мені, волхве. *Ліна Костенко: Триста поезій. Вибрані вірші.* Київ: А-БАБА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. С.114
6. Костенко Л. Записки українського самашедшого. Київ: А-БАБА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2010. 416 с.
7. Костенко Л. І знову пролог. *Ліна Костенко: Триста поезій. Вибрані вірші.* Київ: А-БАБА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. С.62
8. Костенко Л. Коректна ода ворогам. *Ліна Костенко: Триста поезій. Вибрані вірші.* Київ: А-БАБА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. С.199
9. Костенко Л. Крила. *Ліна Костенко: Триста поезій. Вибрані вірші.* Київ: А-БАБА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. С.320
10. Костенко Л. Мадонна перехресть. Жаби ганяють ряску над нуклідами. Київ: Либідь, 2012. С. 63
    ULR:https://shron3.chtyvo.org.ua/Kostenko_Lina/Madonna_perekhrest.pdf
11. Костенко Л. Мандрівки серця. Київ: Радянський письменник,1961. 116 с.
    ULR: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kostenko_Lina/Mandrivky_sertsia.pdf?
12. Костенко Л. Маруся Чурай. *Ліна Костенко: Триста поезій. Вибрані вірші.* Київ: А-БАБА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. С.263
13. Костенко Л. Між іншим. *Ліна Костенко: Триста поезій. Вибрані вірші.* Київ: А-БАБА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. С.48
14. Костенко Л. Неповторність. Київ: Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь», 1980. 224 с.
15. Костенко Л. Пісенька з варіаціями. *Ліна Костенко: Триста поезій. Вибрані вірші.* Київ: А-БАБА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. С.242
16. Костенко Л. Проміння землі. Київ: Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь», 1957. 62 с.
    ULR:https://shron1.chtyvo.org.ua/Kostenko_Lina/Prominnia_zemli.pdf?PHPSESSID=s4u6l8b5mh984ke55eatrb2qc4

17. Костенко Л. Я виросла у Київській Венеції. *Ліна Костенко: Триста поезій. Вибрані вірші.* Київ: А-БАБА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. С.83
18. Симоненко В. Перехожий. *Задивляюсь у твої зіниці.* Київ: А-БАБА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. С.18
19. Стефурак А. Війна 2022. Ця ніч була загрозлива і темна. Львів: Видавництво старого лева, 2022. С.308–309
20. Стефурак А. Війна 2022. Ще трохи, трохи - й зацвітуть морелі. Львів: Видавництво старого лева, 2022. С.309

ЛІТЕРАТУРА

21. Бажан О. Г. Діяльність клубів творчої молоді в Україні в 1960-х роках у першоджерелах. *Краєзнавство.* 2006. №1. С. 79-82.
URL: https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/32d7856f-0e34-4996-acf7-e494b274902b/content
22. Бажан О. «Самвидав» як засіб поширення об'єктивної інформації про Україну в 60–80-х роках. *Журнал «З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ»* . 1998.С. 357–364.
URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/46c4050b-c27c-450d-84c0-fda16207fa43/content
23. Бажан О., Данилюк Ю. Український національний рух: коротка історія. Київ: Видавництво імені Олени Теліги. 233 с.
URL:https://lib.in.ua/108890-ukrainskyj-naczionalnyj-ruh-osnovni-tendenczii-i-etapy-rozvytku-kinecz-1950-h-1980-ti-roky/#google_vignette
24. Бажан О. Інтелектуальний опір в Україні (кінець 50-х – 80-ті роки) *Сучасність.* 2006. № 2. С. 83–95.
URL: http://www.ukrbook.net/litopys/jurnal/2006/LJ_20_06.pdf
25. Бакайчук Ю. Р. Культурницька діяльність українських шістдесятників (кінець 1950-х – перша половина 1960-х рр.)/
URL:https://librepo.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/21638/1/%d0%91%d0%b0%d0%ba%d0%b0%d0%b9%d1%87%d1%83%d0%ba_%d0%9f%d0%b0%d1%81%d0%ba%d0%b0.pdf
26. Башкирова О. Контамінація фольклорної казки в ранньому ліро-епосі Ліни Костенко.
URL: http://www.info-library.com.ua/books-text-10716.html
27. Білоус О. О., Зінько О. В. Творчість Ліни Костенко як явище національної культури. *Матеріали XLIX науковотехнічної конференції підрозділів ВНТУ.* Вінниця, 27-28 квітня 2020 р. 2020.

URL:https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum2020/paper/view/10086.

28. Білокінь Сергій, Клуб творчої молоді Сучасник (1960–1965) *Студії мистецтвознавчі.* 2012. 7-40.
URL:https://scholar.google.com/scholar?hl=uk&as_sdt=0%2C5&q=6.%09%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%BD%D1%8C+%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B9+%D0%9A%D0%BB%D1%83%D0%B1+%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%BE%D1%97+%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%96+%D0%A1%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA+%281960%E2%80%931965%29+%D0%A1%D1%82%D1%83%D0%B4%D1%96%D1%97+%D0%BC%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D1%96%2C+7-40%2C+2012.&btnG=

29. Брюховецький В. Ліна Костенко: Нарис творчості. Київ: Дніпро, 1990. 262 с. С.48

30. «Бомби о четвертій ранку – мені вони звичні з дитинства» – Ліна Костенко. *Суспільне культура.* Київ, 2023.
URL:https://suspilne.media/amp/culture/406524-bombi-o-cetvertij-ranku-meni-voni-zvicni-z-ditinstva-93-roki-lini-kostenko/

31. Висловлювання відомих людей про творчість Ліни Костенко.
URL:https://ukrclassic.com.ua/vislovlyuvannya-vidomikh-lyudej-pro-tvorchist-lini-kostenko

32. Геніальна поетеса, що стала сумлінням нації.
URL:https://library.udau.edu.ua/novini/genialna-poetesa-shho-stala-sumlinnyam-nacii.html

33. Гучко Г. Феномен шістдесятництва як вияв української ідентичності. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки.* 2013. Випуск 16. С. 177–185
URL: http://fs-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/16_2013/ukr/22.pdf

34. Го Юаньпен Дискурс шістдесятництва в українській літературно-художній періодиці. *«Дніпро»* Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2021 С.57,60,65-66.
URL:https://shron1.chtyvo.org.ua/Ho_Yuanpen/Dyskurs_shistdesiatnytstva_v_ukrainskii_literaturnokhudozhnii_periodytsi_zhurnal_Dnipro.pdf?PHPSESSID=332h1qqd5pimtn2u47krm9fpt7

35. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи Русифікація?
URL: http://litopys.org.ua/idzuba/dz.htm.

36. Драпак Г. Феномен В. Симоненка та українського шістдесятництва у сподіваннях емігрантів: деякі спостереження над поетикою і риторикою перекладачів.
URL:https://volyntext.vnu.edu.ua/index.php/volyntext/uk/article/view/166 http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/12622/1/ilovepdf_com-483-490.pdf.
37. Дроздовський Д. Українське шістдесятництво: розставляючи крапки …
URL: https://www.ruthenia.info/txt/drozdovsky/60_krapka.html
38. Дячок С. О. Інтертекст у поезії Ліни Костенко. *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Грінченка.* Київ, 2019.
URL:https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27259/1/%d0%94%d1%8f%d1%87%d0%be%d0%ba_%d0%b4%d0%b8%d1%81.pdf
39. Жадан С. Інтерв'ю з Ліною Костенко. Київ: Радіо Хартія. 2025.
URL: https://youtu.be/J8eQfCtoIDw?si=tfE3obGSxtW5_4Fk
40. Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956–1987). Харків, 2003. 149 с.
URL:http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/ukr0001772.pdf
41. Іванисенко В. В пошуках радості і краси. Вітчизна. № 10. 1961. С. 186-194.
42. Інтерв'ю з Ліною Костенко. Київ: Телеканал. Київ. 24.2022
URL: https://youtu.be/3b2XwImN-jY?si=-BRzti1xqyumr8Dq
43. Історизм та історіософія у творчості Ліни Костенко (ID:134458)
URL: https://magistr.ua/works/100/134458/
44. Історична правда. Україна розпочинається з тебе. ТОП-10 цитат В'ячеслава Чорновола.
URL: https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/12/24/151821/
45. Історія про Ліну «Родинна» І Ліна Костенко
URL:https://litvizytkakostenko.wixsite.com/my-site
46. Касян Л. Опір тоталітарній системі як ключова тема автобіографічно мемуарного дискурсу українських шістдесятників.
URL: https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=20063
47. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х років. Київ: Либідь, 1995. 224 с.
URL:http://history.org.ua/JournALL/journal/1999/3/16.pdf
48. Клочек Г. «Ліна Костенко: тексти та їх інтерпретація» 2019 р. Київ: Український пріоритет. 648 с.

49. Ковалевський О. В. Л. Костенко: Філософія бунту й «філософія серця». Київ: Либідь, 2002. С. 7–11.
URL:https://uacademic.info/ua/document/0402U001273
50. Костенко Л. Геній в умовах заблокованої культури // Літературна Україна, 1991, 26 вересня.
51. Кошарська Г. Творчість Ліни Костенко з погляду поетики експресивності. Київ : Видавн. дім "КМ Academia", 1994. с. 145-161.
URL: https://violity.com/ru/116730521-galina-kosharska-tvorchist-lini-kostenko
52. *Кошелівець І. Сучасна література в УРСР. Мюнхен, 1964. 379 с.*
53. Критика «Маруся Чурай» Костенко. *Українська література. Електронна бібліотека.*
URL:https://ukrclassic.com.ua/kritika-marusya-churaj-kostenko#google_vignette
54. Ліна Костенко відзначає 90-річчя: "А може, люди віруси… на цій живій Землі".
URL: http://kovelbook.com.ua/archives/11322
55. Ліна Костенко згорнула публічну діяльність через вирвані з контексту фрази львівських критиків.*Media sapiens.*
URL: https://ms.detector.media/profstandarti/post/10402/2011-02-10-lina-kostenko-zghornula-publichnu-diyalnist-cherez-vyrvani-z-kontekstu-frazy-lvivskykh-krytykiv /
56. Ліна Костенко – 91: українську поетесу номінують на Нобеля. *BBC NEWS Україна.*Київ: 16.03.2021.
URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-56455201
57. Ліні Костенко – 95. Як їй вдалося стати легендою української літератури. NV Культура. 19.03.2025.
URL:https://nv.ua/ukr/kultura/lini-kostenko-95-rokiv-biografiya-virshi-disidentstvo-rodina-i-pidtrimka-ukrajini-foto-i-detali-50498781.html
58. Мамченкова О. Як поетеса Ліна Костенко стала авторитетом української нації. *Спецпроект. NV UA.* 25.08.2015.
URL:https://nv.ua/ukr/publications/jak-poetesa-lina-kostenko-stalaavtoritetom-ukrajinskoji-natsiji-spetsproekt-nv-65200.html
59. Марців В. А. Філософсько-культурологічний вимір творчості Ліни Костенко : *робота на здобуття кваліфікаційного ступеня бакалавра : спец. 034 Культурологія / наук. кер. Н. М. Столярчук ; Волинський національний університет імені Лесі Українки.* Луцьк 2024, 50 с.

URL:https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/24369/1/martsiv_2024.pdf

60. Мельникова О. С. Дисидентська комунікація: причини та наслідки. *Світ соціальних комунікацій : науковий журнал.* Київ, 2013. Т. 6. С.31–34.
URL:http://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1759/1/dysydent_komunikatsiia.pdf
61. Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову (Л...(Збірник цитат і висловів. №3276).
URL: https://rozdil.lviv.ua/aphorisms/aph.php?id=3276
62. Обертас О. Український самвидав: літературна критика та публіцистика (1960-і – початок 1970-х років). Київ: Смолоскип, 2010. 300 с.
URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Obertas_Oles/Ukrainskyi_samvydav.pdf
63. Овчарук О. В. Феномен «шістдесятництва» в українській культурі : шлях від тоталітаризму до незалежності. *Культура і сучасність.* 2015. №1. С. 21–28.
URL:https://scholar.google.com/scholar?hl=uk&as_sdt=0%2C5&q=21.%09%D0%9E%D0%B2%D1%87%D0%B0%D1%80%D1%83%D0%BA+%D0%9E.+%D0%92.+%D0%A4%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD+%C2%AB%D1%88%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B4%D0%B5%D1%81%D1%8F%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%B0%C2%BB+%D0%B2+%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B9+%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D1%96+%3A+%D1%88%D0%BB%D1%8F%D1%85+%D0%B2%D1%96%D0%B4+%D1%82%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D1%83+%D0%B4%D0%BE+%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B6%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.+%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0+%D1%96+%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.+2015.+%E2%84%961.+%D0%A1.+21-28.&btnG=
64. Паска Б. Боротьба комітету державної безпеки при раді міністрів УРСР проти українських дисидентів на волі в часи генерального погрому 1972 р. *Культурологічний альманах.* Вип. 1 (13), 2025
URL: https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/541/504

65. Пахльовська О. Українські шістдесятники: філософія бунту // Сучасність, 2000. № 4, С.71
66. Поети-шістдесятники: Ліна Костенко.
URL: https://library.khai.edu/pages/stus/stus_3.html
67. «Позбутися імперського тягаря несправедливості»: розмова із Ігорем Калинцем до 70-ї річниці Радіо Свобода
URL: https://www.radiosvoboda.org/a/dysydent-poet-vijna-represiji/33033619.html
68. Позняк-Хоменко Н. Висока жінка, горда, наче бунт. До 90-річчя Ліни Костенко.
URL:https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/statti/vysoka-zhinka-gorda-nache-bunt-do-90-richchya-liny-kostenko
69. Поліщук Я. Покоління́ва модель Шістдсятництва: Культ чи Дискредитація. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна.* 2018. Вип. 67(2). С. 68-78.
URL:https://scholar.google.com/scholar?hl=uk&as_sdt=0%2C5&q=23.%09%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%89%D1%83%D0%BA+%D0%AF.+%D0%9F%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%94%D0%B2%D0%B0+%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8C+%D0%A8%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B4%D1%81%D1%8F%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%B0%3A+%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82+%D1%87%D0%B8+%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F+%D0%A3%D0%94%D0%9A+82%E2%80%931%3A821.161.2&btnG=
70. Проблематика дослідження українського національновизвольного руху другої половини XX століття. *Studia politologica UcrainoPolona.* 2011. Вип. 1. С. 224–236.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spup_2011_1_35118
71. Равлюк М. Незыблемые устои. Правда Украины. 1963. 27 июня. С. 2.
72. Сверстюк Є. Шістдесятники і Захід. *Блудні сини України.* Київ:1993.С. 26.
URL: https://lib.in.ua/155122-bludni-syny-ukrainy/#google_vignette
73. Секо Я. Концептуальні проблеми розвитку українського національного руху в середині 1950-х – середині 1980-х рр. *Україна–Європа– Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини.* Вип. 15. Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. 198–210.

URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2015_44%281%2952
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2012_9_9119

74. Секо Я. XX з'їзд КПРС і поява шістдесятництва.
URL:https://shron1.chtyvo.org.ua/Seko_Yaroslav/XX_zizd_KPRS_i_poiava_shistdesiatnytstva.pdf

75. Сеник Л. Про про поетичне слово у вимірах всесвіту душі. *Парадигма.* 2008. Вип. 3. С. 429–435.
URL:https://scholar.google.com/scholar?hl=uk&as_sdt=0%2C5&q=%D0%A1%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%BA+%D0%9B.+%C2%AB%D0%9F%D1%80%D0%BE+%D0%BF%D1%80%D0%BE+%D0%BF%D0%BE%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B5+%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BE+%D1%83+%D0%B2%D0%B8%D0%BC%D1%96%D1%80%D0%B0%D1%85+%D0%B2%D1%81%D0%B5%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%83+%D0%B4%D1%83%D1%88%D1%96.&btnG=

76. Суходуб З. Символ мужності й наснаги // Дзвін, 2005. №3. С.141

77. Слонська М. Громадська діяльність жінок-шістдесятниць. Вісник студентського наукового товариства. Вінниця, 2024. Вип. 16. Т. 1. С.26–27.
URL:https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/15785

78. Слонська М. Жінки у дисидентському русі. Травневі студії. Збірник матеріалів V Міжнародної наукової конференції студентів і молодих вчених. 2023. С.333–334.
URL: https://jts.donnu.edu.ua/article/view/14482

79. Стецик М. Український культурний іменник як фрагмент поетичного ономастикону Ліни Костенко. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства.* 2016. Вип. 10(3). С. 94–102.
URL:https://scholar.google.com/scholar?hl=uk&as_sdt=0%2C5&q=31.%09%D0%A1%D1%82%D0%B5%D1%86%D0%B8%D0%BA+%D0%9C.+%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9+%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%B9+%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%BA+%D1%8F%D0%BA+%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%B3%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82+%D0%BF%D0%BE%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE+%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%83+%D0%9B%D1%96%D0%BD%D0%B8+%D0%9A%D0%BE%D1

%81%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE+%D0%A3%D0%94%D0%9A+811.161.2%E2%80%99373.2%3A821.161.209&btnG=

80. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління: (історико-літературний та поетикальний аспекти). Київ: Смолоскип, 2010. 632с. С.27
URL:https://shron1.chtyvo.org.ua/Tarnashynska_Liudmyla/Ukrainske_shistdesiatnytstvo_profili_na_tli_pokolinnia_istoryko-literaturnyi_ta_poetykalnyi_aspekty.pdf?
81. Тарнашинська Л. Мнемонічне коло у структурі художньої свідомості: метаморфози пам'яті: літературознавчофілософський зріз поетики Ліни Костенко. *Слово і час*. 2010. № 3. С. 51
URL:https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/5712b116-0fec-49f1-a7a1-9f29750416af/content
82. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво як концепція «духу часу». *ROCZNIKI HUMANISTYCZNE* Tom LIV-LV. zeszyt 7. 2006-2007. С.109-125.
URL: https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=179067
83. Таран О. Еволюція художнього мислення Ліни Костенко у перших трьох збірках «Проміння землі» (1957), «Вітрила» (1958), «Мандрівки серця» (1961).
URL:http://oin.in.ua/evolyutsiya-hudozhnoho-myslennya-liny-kostenko-upershyh- troh-zbirkah-prominnya-zemli-1957-vitryla-1958-mandrivky sertsya-1961/
84. "У кожної нації своя хвороба, у росії — невиліковна": Сьогодні Ліні Костенко – 94 роки.
URL:https://www.032.ua/news/3749624/u-koznoi-nacii-svoa-hvoroba-u-rosii-nevilikovna-sogodni-lini-kostenko-94-roki
85. Українське шістдесятництво: Довідник з українського шістдесятництва. Літературна енциклопедія.
URL: https://www.ukrlib.com.ua/encycl/60
86. Цікаві факти про Ліну Костенко: біографія та секрети. *Dovidka.biz.ua*
URL: https://everyday.sumy.ua/czikavi-fakty-pro-linu-kostenko-biografiya-ta-sekrety/
87. Mar'yana Kril Українські «шестдесятники»: незакінчений проект *Kultury Wschodniosłowiańskie-Oblicza i Dialog*. 2012. Т.2. 51-59.
URL:https://scholar.google.com/scholar?hl=uk&as_sdt=0%2C5&q=Mar%E2%80%99yana+Kril+%28Uniwersytet+Marii+Curie-Sk%C5%82odowskiej+w+Lublinie%2C+Lublin+%E2%80%93+Polska%29

++%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%86+%E2%80%9E%D0%A8%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%94%D0%95%D0%A1%D0%AF%D0%A2%D0%9D%D0%98%D0%9A%D0%98%E2%80%9D%3A+%D0%9D%D0%95%D0%97%D0%90%D0%9A%D0%86%D0%9D%D0%A7%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%99+%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%95%D0%9A%D0%A2&btnG=#d=gs_qabs&t=1765456459389&u=%23p%3DRsn-IrqZZuoJ

88. Simone Attilio Bellezza «Взяти інтерв'ю у „легенди": Ліна Костенко та колективна пам'ять шістдесятництва». Miscellanea Posttotalitariana Wratislaviensia 2021. 9 (1), 47-54. URL:https://www.iris.unina.it/retrieve/handle/11588/885023/489682/SABellezza-

89. Simone Attilio Bellezza «The Shore of Expectations: A Cultural Study of the Shistdesiatnyky». The Shore of Expectations. Edmonton, Toronto, 2019 URL:https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/61278436/SABellezza_TheShoreOfExpectations20191120-81092-1gi4oj2-libre.pdf?1574263045=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DThe_Shore_Of_Expectations_A_Cultural_Stu.pdf&Expires=1765983329&Signature=FsAvLlmR6SbPTMBSnT-feox8cGEHsENoFGQ3fZpQSRnRngKkZ2akLSTy5sp-hWwlujuFm4GjQmF3WVkcc~7nv0zkpNzMlPqBzOJueVciZjNvBlPU01Oid67j5YiOqlnrz66wKWXzY4cjRSkP-8KasC-MEMKLMpOLffT3dkY0-oSNZTYotWcXbFmvoXxISfd3kcUNPuZnA7maOAphlCCCwJlnCvaf3bQ8YtESuIuSD9tTrjL-~r7IvzyIgHHHyhU6ql5rpLtppFwZBTknMzJCyWuAuSFx3yt-0~EPavIJE958yMa~DSWRraKL2M31vMfdi9x4VCf1Yvmli5wbfei0qQ__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA

ДОДАТОК

ПЛАН-КОНСПЕКТ
СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Тема: Ліна Костенко – поетеса, дисидентка та представниця течії шістдесятників

Вид заняття: семінар-бесіда.

Мета заняття полягає у дослідженні ключових особливостей політико-культурницької діяльності української поетеси, письменниці, шестидесятниці, дисидентки – Ліни Костенко та визначенні її ролі в українському опозиційному русі 60-80-х років XX ст. та збереженні національної культури, формування уявлення здобувачів освіти про роль особистості в історії; розвиток практичних умінь і навичок дослідницької і аналітичної роботи з першоджерелами.

Основні поняття: «тоталітаризм», «репресія», «шістдесятництво», «Клуб творчої молоді», «дисидентство».

Обладнання: ноутбук, мультимедійний проектор, екран, презентація (Power Point).

Основні дати: 19 березня 1930 р.; кінець 1950-х років – середина 2020- х років.

План заняття:

1. Ліна Костенко ≠ тоталітаризм – особистий рахунок.
2. Активна культурницька діяльність письменниці. Зв’язок з Клубом творчої молоді (КТМ) «Сучасник».
3. Внесок письменниці у підтримку українських дисидентів.
4. Громадянська позиція Ліни Костенко у незалежній Україні.

Методичні рекомендації:

Під час підготовки *першого* питання необхідно звернути увагу на сторінки біографії Ліни Костенко. Проаналізувати як на долю і

творчість вплинули події, пов'язані з періодом становлення тоталітарної системи. Варто спробувати з'ясувати, які чинники вплинули на формування світогляду майбутньої письменниці, яку роль у цьому процесі відіграли батьки, як на неї вплинули події Другої світової війни. Особливої уваги потребує дослідження сторінок студентського життя, першого досвіду тиску радянської влади на особисті почуття нашої героїні. Такий підхід сприятиме розумінню, де і коли проявить бунтарський характер і почуття правди і справедливості, яке все життя будуть супроводжувати письменницю.

У *другому* питанні провідною проблемою є участь Ліни Костенко у русі шістдесятників. Доречним буде з'ясувати коло молодої української інтелігенції, представники якої стануть соратниками і натхненниками суспільно-політичної діяльності і творчості поетеси на початку 60-х років. Окремою сторінкою політичної і громадянської активності письменниці є її співпраця з Клубом творчої молоді (КТМ) «Сучасник» і участь у долі його учасників.

У третьому питанні необхідно дати визначення поняття дисидентського руху і, проаналізувавши твори письменниці і спогади сучасників, відтворити основні аспекти опозиційної діяльності Ліни Костенко проти радянської системи. В процесі підготовки до семінарського заняття важливо познайомитись з творами автора і під час відповіді звертатись до текстів першоджерел.

Четверте питання вимагає уважності і аналізу сприйняття Ліною Костенко незалежності України, Чорнобильської трагедії, Помаранчевої революції і Революції гідності. Звернути увагу на стосунки письменниці з владою незалежної України. Знайти приклади, як повномасштабне вторгнення відгукнулось у творчості авторки.

Джерела:

1. Костенко Л. Альтернатива барикад. Ліна Костенко: Триста поезій. Вибрані вірші. Київ: А-БАБА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. С.212.

2. Костенко Л. Коректна ода ворогам. Ліна Костенко: Триста поезій. Вибрані вірші. Київ: А-БАБА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. С.199.

3. Костенко Л. Я виросла у Київській Венеції. Ліна Костенко: Триста поезій. Вибрані вірші. Київ: А-БАБА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. С.83.

4. Симоненко В. Задивляюсь у твої зіниці. Перехожий. Київ: А-БАБА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. С.18.

5. Стефурак А. Війна 2022. Ця ніч була загрозлива і темна. Львів: Видавництво старого лева, 2022. С.308–309.

6. Стефурак А. Війна 2022. Ще трохи, трохи - й зацвітуть морелі. Львів: Видавництво старого лева, 2022. С.309.

Література:

7. Башкирова О. Контамінація фольклорної казки в ранньому ліро-епосі Ліни Костенко.

URL: http://www.info-library.com.ua/books-text-10716.html

8. Брюховецький В. Ліна Костенко: Нарис творчості. Київ: Дніпро, 1990. 262 с. С.48.

9. Висловлювання відомих людей про творчість Ліни Костенко.

URL:https://ukrclassic.com.ua/vislovlyuvannya-vidomikh-lyudej-pro-tvorchist-lini-kostenko

10. Гучко Г. Феномен шістдесятництва як вияв української ідентичності. Вісник Львівського університету. Серія філософські науки. 2013. Випуск 16. С. 177–185.

URL: http://fs-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/16_2013/ukr/22.pdf

11. Го Юаньпен Дискурс шістдесятництва в українській літературно-художній періодиці. «Дніпро» Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2021 С.57,60,65-66.

URL:https://shron1.chtyvo.org.ua/Ho_Yuanpen/Dyskurs_shistdesiatnytstva_v_ukrainskii_literaturnokhudozhnii_periodytsi_zhurnal_Dnipro.pdf?PHPSESSID=332h1qqd5pimtn2u47krm9fpt7

12. Позняк-Хоменко Н. Висока жінка, горда, наче бунт. До 90-річчя Ліни Костенко.

URL:https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/statti/vysoka-zhinka-gorda-nache-bunt-do-90-richchya-liny-kostenko

13. Слонська М. Громадська діяльність жінок-шістдесятниць. Вісник студентського наукового товариства. Вінниця, 2024. Вип. 16. Т. 1. С.26–27.

URL:https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/15785

14. Слонська М. Жінки у дисидентському русі. Травневі студії. Збірник матеріалів V Міжнародної наукової конференції студентів і молодих вчених. 2023. С.333–334.

URL: https://jts.donnu.edu.ua/article/view/14482

15. Цікаві факти про Ліну Костенко: біографія та секрети. Dovidka.biz.ua

URL: https://everyday.sumy.ua/czikavi-fakty-pro-linu-kostenko-biografiya-ta-sekrety/

Контрольні запитання та завдання:

1. Чим була зумовлена критика політичного режиму з боку поетеси?

2. Яку першу збірку видала Ліна Костенко?

3. В чому проявлялась чітка громадянська позиція письменниці-шістдесятниці?

4. Як письменниці вдалося стати лідеркою шістдесятницького руху?

5. З якими митцями Ліна Костенко підтримувала тісний зв'язок?

6. До якої течії дисидентства належала поетеса?

7. Чим характеризувався період заборони друку?

8. В чому проявлялась політико-культурницька діяльність письменниці вже при незалежній Україні?

9. Ліна Костенко та повномасштабне вторгнення, позиція та діяльність?

Хід семінарського заняття:

1. Організаційна частина.

Привітання викладача зі студентами. Переклик присутніх на занятті. Перевірка підготовленості групи до семінарського заняття.

2. Мотивація та стимулювання навчальної діяльності.

Оголошення теми, мети та поставлених завдань. Коротка бесіда, стосовно важливості теми. Перегляд матеріалу, задля з'ясування діяльності української поетеси – Ліни Костенко, її ролі в українському опозиційному русі 60-80-х років ХХ ст. Висвітлити вклад шістдесятниці у збереження національної культури та історичної пам'яті української держави. Багатогранний образ Ліни Костенко є головним джерелом для літератури та мистецтва.

Повідомлення плану заняття.

3. Обговорення питань.

Обговорення питань семінарського заняття розпочинається з актуалізації опорних знань та навичок студентів.

Хто така Ліна Костенко? Чим відома?

Перше питання: «Ліна Костенко ≠ тоталітаризм – особистий рахунок» є дуже важливим щодо вивчення даної постаті!

Щоб почати розглядати дане запитання, запрошується один зі студентів з підготовленою доповіддю стосовно теми. Завдання викладача полягає перш за все в роз'ясненні незрозумілих моментів виступу.

Студент в доповіді має розкрити:

1. Біографічні аспекти життя Ліни Костенко.
2. Фактори, що вплинули на формування світогляду поетеси щодо політичного режиму.

Після виступу студент має дати відповідь на поставлене запитання від викладача:

- Чому письменниця засуджувала тоталітарний режим?

Після відповіді починається дискусія між студентами щодо поставленого питання:

- Які можна виділити основні причини щодо засудження зі сторони Ліни Костенко так званого режиму «тоталітаризм»?

Друге питання: «Активна культурницька діяльність письменниці. Зв'язок з Клубом творчої молоді (КТМ) «Сучасник»» є одним з важливих!

В своєму виступі студент має розкрити такі моменти як:

1. Характеристика шістдесятництва під лідерством Ліни Костенко.
2. Перші збірки, які принесли популярність поетесі.
3. Оцінка літературознавців стосовно таланту поетеси.
4. Внесок письменниці в Клуб творчої молоді (КТМ) «Сучасник».

Після виступу студент має дати відповіді на поставлене запитання від викладача:

- Чим були характерні початкові етапи літературно-культурної діяльності письменниці?

Після відповіді дискусія між студентами стосовно таких запитань як:

- Які були основні причини вступу письменниці Клубу творчої молоді (КТМ) «Сучасник»?
- Яка мета об'єднувала Ліну Костенко з іншими учасниками клубу?
- Яке було відношення радянської влади щодо непохитної громадянської позиції шістдесятниці?, яка проявлялась через літературну діяльність.

Третє питання: «Внесок письменниці у підтримку українських дисидентів» залишається одним з головних!

Виступаючи студент має схарактеризувати:

1. Діяльність шістдесятниці в осередку дисидентського руху.
2. Реакція радянської влади на діяльність письменниці в осередку дисидентства.

Після виступу студент має дати повноцінну відповідь на запитання від викладача:

- Чому Ліна Костенко приєдналася до дисидентського руху?

Після відповіді студент має дати відповідь на запитання від колег-студентів:

1. В чому проявлялась участь та підтримка письменниці стосовно дисидентського руху?
2. Які репресивні заходи застосувала радянська влада стосовно діяльності письменниці та її колег?
3. Як вплинув на творчість Ліни Костенко період заборони друку на 16 років?
4. Коли письменниця отримала змогу знову видаватися та які це були твори?

Четверте питання: «Громадянська позиція Ліни Костенко у незалежній Україні» є заключним!

Виступаючи студент у своїй доповіді має розкрити такі моменти як:

1. Політико-культурницька Ліни Костенко при незалежній Україні.
2. Підтримка поетеси українського народу при Помаранчевій революції; Революції Гідності; анексії півострова Крим; АТО; Повномасштабному вторгненні.

Після виступу студент має дати відповідь на поставлене запитання від викладача:

- Якою є літературна діяльність та політичні погляди головної поетеси сучасної України?

Після своєї повноцінної відповіді студент має дати відповідь на наступні запитання від колег-студентів:

- Якою залишилась політична позиція Ліни Костенко вже в незалежній Україні?
- Чому письменниця відмовилась від звання «Герой України»?
- Як письменниця допомагала українському народу при Помаранчевій революції та революції Гідності.
- Які збірки та романи було видано письменницею за цей час?
- Діяльність Ліни Костенко при повномасштабному вторгненню?

4. Підведення загальних підсумків та оцінювання роботи студентів:

1. Поставлена мета та завдання семінарського заняття - були виконані.

2. Розглянуто культурно-історичну постать - Ліна Костенко.

3. Було обговорено основні моменти життя поетеси. Висвітлено її літературно та політико-культурницьку діяльність в українській історії.

4. Проведена оцінка роботи студентів, щодо підготовленого матеріалу.

5. Оголошено поставлені бали за роботу студентів на даному семінарському занятті.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Ліна Василівна Костенко з батьками. Рік (невідомий)

Джерело: https://www.rbc.ua/rus/news/legendarniy-lini-kostenko-vipovnyuetsya-95-1742334890.html (дата звернення: 10.04.2025)

Додаток 2

Ліна Василівна Костенко. 1948 рік

Джерело: https://www.bbc.com/ukrainian/features-51961469 (дата звернення: 15.04.2025)

Додаток 3

«Шістдесятники»: І. Дзюба, І. Світличний, М. Вінграновський, І. Драч, Є. Сверстюк, Л. Костенко в Спілці письменників України. 1963 рік.

Джерело: https://www.rbc.ua/rus/news/legendarniy-lini-kostenko-vipovnyuetsya-95-1742334890.html (дата звернення: 29.05.2025)

Додаток 4

Ліна Костенко на засіданні Спілки письменників України. 1966 рік.

Джерело: https://www.rbc.ua/rus/news/legendarniy-lini-kostenko-vipovnyuetsya-95-1742334890.html (дата звернення: 01.06.2025)

Додаток 5

У степах на Кам’яній Могилі. 1972 рік.

Ліна Костенко з чоловіком, Василем Цвіркуновим.

Джерело: https://www.rbc.ua/rus/news/legendarniy-lini-kostenko-vipovnyuetsya-95-1742334890.html (дата звернення: 03.06.2025)

Додаток 6

Ліна Костенко учасниця наукових експедицій до Зони відчуження (Чорнобиль) поч. 90-х років.

Джерело: https://www.bbc.com/ukrainian/features-51961469 (дата звернення: 13.07.2025)

Додаток 7

Джерело: https://www.bbc.com/ukrainian/features-51961469 (дата звернення: 14.07.2025)

Додаток 8

Джерело: https://tyzhden.ua/dyskretne-shcheplennia-svolochyzmu/ (дата звернення: 15.07.2025)

Додаток 9

Джерело: https://tyzhden.ua/dyskretne-shcheplennia-svolochyzmu/ (дата звернення: 18.07.2025)

Додаток 10

Ліна Василівна Костенко. 95 років. 2025 рік.

Джерело: https://kultura.rayon.in.ua/gallery/791821-lina-kostenko-chitae-virsh-ti-znov-priyshla-moya-pechalna-muzo (дата звернення:07.09.2025)